

***A TANULÓOTTHON SZEREPE
AZ
ERKÖLCSI NEVELÉSBEN.***

DOKTORI ÉRTEKEZÉS.

*ÍRTA
SIMON LÁSZLÓ.*

DEBRECEN 1942.

A tanulóotthon szerepe az erkölcsi nevelésben.

I.

A nevelés fogalma; az erkölcsi nevelés szükségessége.

Minden teremtett lény, így az ember is, egy csodálatos képességgel jön a világra, egy törvényszerűség érvényesül egész létében: az alkalmazkodás. A környezethez való hasonulást, a környezetbe való beolvadást jelenti ez. Két tényező összetevéséből alakul ki ez a képesség. Az egyik az, hogy a környezet bármely körülmények között is hatást gyakorol a teremtett lényekre; a másik az, hogy a teremtmények ezt a hatást elfogadják, hozzá alkalmazkodnak. Ebből a tényből az a lehetőség adódik, hogy a környezet körülményeit lehet olyan módon csoportosítani, hogy a teremtményekben kiváltott hatásai bizonyos célok megközelítéséhez hozzásegítsenek. A környezet hatásainak ilyen célszerű csoportosítása jelenti az ember számára a nevelést. Az a körülmény, hogy a környezet a benne élő teremtményekre hatást gyakorol, jelenti az ember számára a nevelés lehetőségét.

Ha a nevelés kifejezést vizsgáljuk, a növel szóval való rokonsága alapján megállapíthatjuk, hogy a nevelés mindig gyarapítást, fokozást, erősítést jelent. Ha az eredetét nézzük, megvalósításának, véghezvitelének módját is megtaláljuk. Hatások formálnak, változtatnak. Tehát a nevelés hatások gyakorlása folytán történik. Emberre pedig legnagyobb hatást nem a környezet élettelen tárgyai, vagy az állatok, vagy növények, hanem az embertársak gyakorolnak. Ebből következik, hogy a nevelést emberek végzik embereken. Vagyis: „a nevelés embernek emberre irányuló alakító tevékenysége.” (11:14).

Az alakuláshoz idő kell, azért a nevelés hosszú ideig tartó tevékenység. Az ember embertársát mindig a maga képére igyekszik formálni, olyanná szeretné alakítani, amilyen ő maga, vagy még ennél is különbre, amilyen eszmény él őbenne. Ebből az következik, hogy a nevelést mindig a kiválóbbak, a fejlettebbek végzik a fejlődés alacsonyabb fokán álló ember-

társukon. Láttuk, hogy a nevelés úgy csoportosítja a hatásokat, hogy azok eredménye bizonyos meghatározott célok eléréséhez, vagy legalább is megközelítéséhez hozzásegítsenek. Ebből adódik a nevelésnek egy igen fontos vonása a cél tudatossága, a célszerűség. Ez azt jelenti, hogy a nevelőnek, aki embertársa irányításához, alakításához hozzá akar fogni, tisztán kell látnia a célt, amely felé növendékét segíti, tisztán kell látnia az eszményt, amilyenné növendékét alakítani akarja.

A nevelésnek mindig van, mindig volt célja, de nem mindig azonos. Vagyis különböző korok más és más célt tűztek a nevelés elé. Voltak korok, melyek a testi fejlettséget tartották legfőbb célnak. Máskor az értelem kiművelésének fontosságát hangsúlyozták. Vannak viszont elmélkedők, akik az erkölcsi fejlettséget tartották és tartják mindennél fontosabbnak és ezt tekintik a nevelés legfőbb céljának. Volt idő, amikor csak az egyén fejlettsége, az egyén érdekeinek a biztosítása volt a nevelés egyetlen célja és feladata, habár már a fejlődés kezdetén rájöttek arra, hogy a nevelés közügy, mégpedig az egész közösségnek fontos kérdése. Hiszen az egyén tagja a közösségnek; az egyén társas lény, aki csak a közösségben és a közösség támogatásával töltheti be a maga egyéni hivatását, így az egyén feltétlen odaadással tartozik az őt szülő és tápláló közösségnek. Erre kell nevelni az egyént, ezért és így kell az egyént a közösség tagjává tenni, s így a nevelés a közösség életéből fakadó, a közösség életére is kiható, azzal együtt járó tevékenység. Ebből viszont az következik, hogy a nevelés célját az a közösség szabja meg, amelynek a számára, amelynek a tagjaként neveljük az egyént. Hogy pedig mit vár a közösség a neveléstől, azt Imre Sándor a következőképpen fejezi ki: „A közösség a neveléstől mindenkor azt várja, hogy az új nemzedéket beleillessze az idősebbek életébe, a felnőtteknek munkatársaivá, a közös munka folytatóivá tegye. Olyanná tegye az ifjakat, amilyen emberekre szükség van.” (11:57).

Megfelel-e a nevelés ennek a követelménynek? Megkapja-e a közösség a neveléstől a kívánt és várt eredményeket? Olyanokká teszi-e a nevelés az ifjakat, amilyen emberekre szükség van? Úgyannyira nem, hogy a közösség igen nagy részében az eredménytelenség megingatja a nevelés lehetőségébe vetett hitet. A nevelés csődjéről szoktak beszélni az eredménytelenségek tapasztalásakor. Pedig mint látni fogjuk, a

nevelésnek nem a csődjéről, hanem csak hiányos voltáról lehet beszélni. Mi ad okot a közösség egyes tagjainak a nevelés munkájának kifogásolására? Mi láttatja meg a közösség tagjaival a nevelés eredménytelenségeit? Mindig az a körülmény, hogy a nevelés nem egyforma fontossággal terjed ki az emberi élet, az emberi lélek minden területére, nem éri el minden területen ugyanazokat az eredményeket.

A nevelés elleni kifogások rendszerint ama tapasztalatok nyomán támadnak az emberekben, hogy igen gyakran kiváló. képesítésűnek hitt vagy tudott, felelősségteljes magas állásokat betöltő előkelő egyének olyan erkölcsi törvényekbe ütközö;

cselekedeteket követnek el, ami nemcsak közmegebotránkozást vált ki, hanem súlyos károkat okoz az emberi közösség jelentékeny részének. Az ilyen jelenségek oka rendszerint az egyén adottságain kívül kiképzésének, kiművelésének egyoldalúságában, nevelésének hiányos voltában rejlik, amiért joggal illeti a nevelést vád.

A nevelés ugyanis a mai formájában nagy súlyt helyez az egyén értelmességének kifejlesztésére, műveltségének megalapozására, sokat foglalkozik az elme kiművelésével, de nem törődik olyan mértékben az egyén ennél sokkal fontosabb lelki tulajdonságának, a cselekvéseket elindító és irányító nemes jellemnek kialakításával. Ez az úgynevezett erkölcsi nevelés feladata, ami elsőrendű fontosságának ellenére is mögötte marad az elme kiművelésével foglalkozó értelmi nevelésnek. Ma már éppen az ilyen vádak és az ezek alapjául szolgáló szomorú jelenségek súlya alatt érzik a nevelés ügyével foglalkozó tudósok, a nevelés sorsáért felelősséget érző gyakorlati pedagógusok az erkölcsi nevelés fontosságát, jobban mondva elsőrendűen fontos voltát, de be kell látniok, hogy a nevelésnek ez az ága az elmélet és gyakorlat terén egyaránt háttérbe szorul a nevelés más ágaival szemben.

Amíg ugyanis az értelmi nevelés elmélkedői a legapróbb részletességgel kidolgozták ennek az ágnak különböző feladatait,

valamint azokat az eszközöket, melyeknek alkalmazása hozzásegít a feladatok elvégzéséhez, továbbá azokat a módokat, ahogyan az eszközöket a munka eredményességének érdekében alkalmazni kell, addig az erkölcsi nevelésnek csak a körvonalai vannak meg, az erkölcsi nevelés nem ismeri olyan mértékben a maga eszközeit és azok alkalmazására a helyes módot, mint

az értelmi nevelés. Amíg a nevelés szolgálatába állított igen fontos intézményben, az iskolában a munka legnagyobb részét az értelem kiművelésének különféle formája jelenti, addig nemes érzületnek, a nemes jellemnek a kifejlesztésére külön, tervszerű munkát egyáltalán nem végeznek, azt legfeljebb az értelmi nevelési munka közben egy egy vonatkozással, egy-egy kitéréssel kihasználják az adódó alkalmat az erkölcsi kapcsolatok megvilágítására is, ha ugyan kihasználják.

Vannak, akik a nevelés célkitűzésének elhibázott voltában látják az erkölcsi nevelés eredménytelenségének az okát, így Makkai Sándor: „A neveléstől csak nyílt, határozott, teljesen biztos célkitűzés esetén lehet valóban életalakító, az egész nemzeti közösségre nézve hatásos munkát várni és követelni. Az embereszmény a katonaeMBER, akkor a nevelés ezt tűzheti ki megvalósulandó célul. Az iskola eddigi jellemalakító munkája szintén elégtelen, mert bár ilyen hatások és célszavak sokféle módon jelentkeztek benne, maga a parancsoló jellemkép nem állott egységben a nevelők előtt s ezért ez a munka nem talált rendszeres szolgálatban való gyakorlati kibontakozásra lehetőséget az iskolában.” (18:110.)

De még ha látják is a nevelők többé-kevésbé világosan a célt, a megvilágosítandó eszményt, nincsenek kellőképpen kidolgozva a hozzávezető utak, nem áll elég idő és elég tantárgy rendelkezésükre a megvalósításhoz. A jellem kifejlesztéséhez az iskolában azokra a tantárgyakra volna elsősorban szükség, amelyek emberismeretre vezetnek. Ezeket elkésve, gyéren és hiányosan kapják meg a növendékek. Egy szóval az iskola jelenlegi erkölcsi nevelése nem áll előtérben és nem kielégítő.

Pedig jelentőségénél, fontosságánál, szükségszerűségénél fogva elsőség feltétlenül az erkölcsi nevelést kell, hogy megillesse. Ha ugyanis meggondoljuk, hogy a jó, a nemes ember sokkal nagyobb érték a közösségre nézve, amelynek érdekét szolgálja a nevelés, mint az eszes ember, aki nem tud beilleszkedni a közösségbe, belátjuk, hogy előbb jónak, nemesnek kell lennie az embernek, csak azután eszesnek, értelmileg önállóknak. Mert abból igen nagy veszedelem származik az egyénre nézve is, a közösségre nézve is, ha az eszes, okos ember nem áll erkölcsi alapon, ha nem ismeri el magára nézve az erkölcsi törvények kötelező voltát. Minél eszesebb a rossz

ember, annál többet árthat környezetének, de annál inkább süllyed maga a bűn lejtőjén lefelé s így annál nagyobb mértékben áldozza fel egyéni boldogsága lehetőségét. Viszont minél eszesebb, okosabb, képzetesebb a jó, a nemes jellemű ember, annál szélesebb tér, nagyobb lehetőség nyílik számára az eszmények felismerésére, a felismert eszmények szolgálására s ezáltal a közösség érdekeinek előmozdítására. Minél szélesebb körű lesz az erkölcsi magaslaton álló ember tudása annál, inkább érzi értékét, erejét, melyet mások boldogítására fordíthat, s így annál inkább fokozódik a fölött érzet egyéni boldogsága is. Mindezekből az látszik, hogy a nevelés első és legfontosabb, de mindezideig eléggé mostohán végzett feladata, a nemes, erkölcsös jellem kifejlesztése. Nem szabad azonban azt gondolnunk, hogy az erkölcsi nevelésnek meg kell előzni az értelmi nevelést, hogy csak a nemes jellem kialakulása után foghatunk hozzá az értelem kiműveléséhez. Ez képtelenség lenne. Itt tisztán csak annak fontosságát kell hangsúlyoznunk, hogy az erkölcsi nevelést juttassuk hozzá az őt megillető szerephez, ez álljon előtérben, a nevelés középpontjában, ennek a szolgálatába kell beállítani a nevelés többi ágát is; mint ahogy az ember minden képessége valóban csak arra való, hogy minél teljesebb mértékben hozzásegítse az egyént a tökéletesség kialakulásához, a tiszta humanitás érvényesítéséhez. Ha így beláttuk az erkölcsi nevelés elsőrendű fontosságát, vizsgálunk kell azokat az intézményeket, amelyekre a nevelés mai szervezetében az erkölcsi nevelés munkájából a legtöbb feladat hárul, illetve amelyek az erkölcsi nevelés munkájából a legtöbb feladatot tudják magukra vállalni. Ezek: a család, az iskola és nem utolsó helyen az iskolai nevelés szerves kiegészítője s egyszersmind a család helyettesítője: a *tanulóotthon*.

A továbbiakban megvizsgáljuk a *tanulóotthon* mint nevelési intézményt; részletezzük a nevelésnek azt az ágát, amelynek a szolgálatába leginkább beállítható, illetve beállítandó a *tanulóotthon*, vagyis az erkölcsi nevelés céljáról, feladatairól és eszközeiről kell szólnunk, s ezzel kapcsolatban kimutatni azokat a feladatokat, melyeket a *tanulóotthonnak* az erkölcsi nevelés érdekében el kell végeznie; s abból a körülményből, ahogyan ezt a *tanulóotthon* elvégzi, meg lehet állapítani a *tanulóotthonnak* az erkölcsi nevelés érdekében tett szolgálatát, vagyis a *tanulóotthon* szerepét az erkölcsi nevelésben.

II.

A tanulóotthon.

A tanulóotthonnak a nevelés szervei közötti helyét megjelölhetjük, ha a benne végzett munka mivoltára, feladatára gondolunk. Az előbbi részben úgy jelöltük meg a tanulóotthont, hogy az iskolai nevelői munka szerves kiegészítője és a család helyettesítője. Két feladat megnevezése határozza meg a tanulóotthont, ugyanis kettős szerepet tölt be, kettős jelentőséggel bír. De nem tekinthetjük két irányúnak a munkáját, ha meggondoljuk, hogy az az intézmény, amely nevelői munkájának kiegészítésére szolgál, vagyis az iskola, továbbá az az intézmény, amelyet sajátos rendeltetésénél fogva helyettesíteni van hivatva, vagyis a család, végeredményben nem egymástól távol álló, egymásról mit sem sejtő intézmények, sőt ellenkezőleg, egymásnak segítő munkatársai. Mind a két intézmény összekapcsolódik ugyanis azáltal, hogy mindketten azonos célú munka különböző feladatait végzik. Mindkettő nevel, mindkettő ugyanazt a tárgyat, ugyanazt a gyermeket neveli, mindkettőnek azonos kell, hogy legyen a célja, a gyermek tökéletessége, a gyermek fejlettsége, csak más és más feladatot kell vállalniok. Láthatjuk, hogy a tanulóotthon a kettő közt áll, mintegy a kettő összekötőjének tekintendő, így mindkettő munkájából át kell valamit vállalnia. Ha az elnevezésre és a benne kifejezésre juttatott fogalomra gondolunk, ekkor azt gondoljuk, hogy a tanulóotthon mégis az iskolához áll közelebb, az iskola munkájának kiegészítője. A tanulóotthon elnevezés ugyanis azt jelenti, hogy ezzel a névvel megjelölt intézmény otthont ad, otthonul szolgálja a tanulónak. De a tanuló jelző nem csak azt jelenti, hogy az intézmény lakást és ellátást nyújt a benne elhelyezett tanulóknak, hanem itt a hangsúly a szó első részén» vagyis a tanulón van. Olyan otthon ez ugyanis, amely kifejezetten a tanulás lehetőségének feltétlen biztosítása végett létesült és a különböző körülmények között élő különböző tanulók sokféle otthonától elsősorban abban különbözik, hogy ebben az otthonban elsősorban tanulni kell, tanulni lehet, mert itt mindenkinek az a törekvése, hogy az otthonban élők számára a tanulás lehetőségét biztosítsa. A tanulóotthon célja tehát olyan otthont nyújtani a tagjainak, melyben a növendékek a

testi, értelmi és erkölcsi nevelés céljának megvalósítása érdekében a nevelőik által kirótt feladatokat zavartalanul végezhetik.

De, hogy az otthont tanulóotthonnak és nem például nevelőotthonnak nevezik, következtethetünk arra, hogy amiként a legtöbb iskola és a benne működő legtöbb nevelő legfőbb feladatának az elme kiművelését, vagyis az értelem nevelését tekinti, úgy a kiegészítésükre szolgáló, velük szoros kapcsolatban lévő tanulóotthon első, sokszor egyetlen fontos feladatának az értelmi nevelési cél megvalósítása érdekében kirótt feladatok elvégzését, vagyis diáknyelven a lecke megtanulását szokták tekinteni. Azt gondolják, hogy ha a gyermek megtanulta a tanulóotthonban az iskolában feladott leckéjét, akkor a tanulóotthon már eleget is tett nevelési kötelezettségének. De amint előbb láttuk, a nevelés fogalmából az következik, hogy nem az értelmi, hanem az erkölcsi nevelés a legfontosabb az egyénre és társadalomra egyaránt, ezért az iskolának ezt kell elsősorban szem előtt tartania, az erkölcsi nevelés lelkiismeretes végzését kell legfőbb feladatának tekintenie. így az iskolával szoros kapcsolatban lévő tanulóotthon feladata sem kezdődhetik és merülhet ki a leckékre való előkészítésben. *A tanulóotthon legelső és legfontosabb feladata az erkölcsi nevelés.*

Ez következik a legfontosabb nevelési intézménynek, az iskolának a rendeltetéséből és a tanulóotthonnak az iskolával fennálló szoros benső viszonyából.

De ez következik abból a másik körülményből is, hogy a tanulóotthon a növendék fejlődésének igen fontos szakaszában a fejlődés irányára olyan nagy fontosságú erkölcsi intézménynek, a családnak helyettesítője. Erre utal az elnevezés második része, az otthon kifejezés is. Otthona, a fejlődő ifjúnak, olyan otthona, amelyben egész szellemisége kell, hogy gyökereskedjen, amelyik lelki életére az élet egész szakaszán rá kell, hogy nyomja bélyegét. Az emberi fejlődés menetében minden jelenség a megelőzőkön alapul, tehát a gyermek jövőjére közvetlenül, vagy közvetve hatása van mindennek, ami vele történik. A legtöbb hatás pedig az otthonban, a család körében éri, ezért ennek szelleme döntő fontosságú a gyermek kifejlődésének irányára. Ha a tanulóotthon hívatva van arra, hogy az élet igen fontos szakaszában, igen hosszú ideig helyettesítője legyen a családnak, tudnia kell, hogy mit jelent az ember egész egyéniségének, jellemének kialakulása szempontjából a

család és a családi otthon és ismernie kell a családra váró nevelési feladatokat, hogy azokat családot, otthont helyettesítő szerepében megoldani, megvalósítani tudja.

A család Makkai Sándor szavai szerint: „evangéliumi igazság: Isten országának földi modellje.” (18:41) Minden erkölcsi intézmény magva a család. A család létrejöttéhez ugyanis nemcsak naturális, hanem erkölcsi vonás is szükséges. — A legmagasabbrendű lemondás. Két fél legteljesebb autonómiája szükséges a családalapításhoz. A család a legmagasabb önfegyelmzés mintáját adja. Minden ország talpköve a tiszta erkölcs, de a tiszta erkölcs továbbtáplálásának garanciája a családban van. Természetesen nem szabad a család lényegének megállapításánál azokra a sivár, lélektelen, szinte kényszerközösségekre gondolnunk, amelyet részben az idegen szellemi fertő, részben a szerencsétlen kényszerítő körülmények szétzüllesztettek, szétromboltak, bensőséges, építő, nevelő szellemüktől megfosztottak; amelyek sivárságának egyetlen helyes jelzője az, hogy modernek. A nevelésnek és a nevelőnek mindig az eszményre kell tekinteniök, s a család fogalmának kialakításánál arra az eszményi benső lelki közösségekre kell gondolnunk, amelyre különösen a régebbi magyar életben számos példát találunk. Ugyanis a bensőséges családi élet a magyar természetnek és szellemnek különösképpen magasra emelt eszménye. „A magyar családi élet nem önkényes, szabados, felelőtlen és nemzetgyilkos magánügy, hanem magas szempontoktól irányított közügy, mely azonban, ha benne a sajátos magyar nemzeti természet és szellem érvényre jut, mégsem külső kényszer és zsarnokoskodás, hanem a szabadság törvénye” — írja Makkai Sándor a nemzetnevelés tervében. (18:48.)

A magyar gondolkodás szerint a nemzet egy nagy család, amiből viszont az következik, hogy amilyen a család, olyan a nemzet. A családi nevelés nemzetnevelés. Ez adja meg a szülőnek és a nevelés munkáját végző nevelőnek a nagy felelősséget és fontosságot. A gyermek viszont a családban az emberiséget, a társadalmat tanulja megismerni; s magatartásának lelki rugóit a családban ért hatások alakítják ki benne. Mitrovics Gyula szerint: „a családban a társadalmi élet tükröződik. A gyermek egymáshoz való viszonya szélesedik ki felebaráti szeretetté és az embertársak életközösségévé. — Az ember, mint gyermek, szüleiben látja a szeretet kiapadhatatlan

ságát, s így a gyermeknek a szülőkkel szemben táplált szeretete és bizalma transcendentális méreteket öltve válik a keresztyén istenhit forrásává.” (21:258,)

A családi élet nyújt lehetőséget az egyik legfontosabb erkölcsi vonásnak, a testvéri szeretetnek a kifejlődésére. Aki viszont szereti testvéreit, szeretni fogja barátait, bajtársait, utóbb a keresztyén felebaráti szeretet magaslatait is eléri. Így lesz a család és a családi fészek, az otthon a magyar lélek egész világának központja. Az egyénnek kedves az otthon, mert melegséget, megértést, megnyugvást nyújt a közösség számára hasznos és fontos, mert tagjait jellemekké formálja, a nemes vonásokkal ruházza fel. Egyszóval *felelősséggel végzi az erkölcsi nevelés feladatát*. Ebben kell látni minden szülőnek nevelői kötelességét, nem pedig elsősorban a gyermek értelmének edzésében. Sok szülő a gyermek leckéjének számonkérésével tölti el azt a kevés időt, amit hivatali elfoglaltsága mellett gyermeke nevelésére áldozni tud, s nem gondol a gyermek erkölcsi értékeinek fejlesztésére, annak nagyobb fontosságára. Pedig ha jellemmé formálja gyermekét, abból az következnék, hogy a gyermek önként érezné a kötelességteljesítés szükségességét s a maga jószántából eleget tenne a követelményeknek. A túl szigorú számonkérés pedig leckeletagadást eredményezhet, s így hazudozóvá, erkölcsileg fogyatékosná teheti a gyermeket. Nem ismeri fel az ilyen szülő a nevelésből reá háruló feladatot, s árt a gyermekének, mikor használni akar. Tisztán kell látnia minden szülőnek a reá váró nevelési feladatot ahhoz, hogy teljes mértékben meg tudjon felelni annak a követelménynek, amelyet az élet helyzeténél fogva reá ró. Csak akkor töltheti be a család nevelői hivatását, ha tudja a családnak az erkölcsi nevelés terén fennálló kettős jelentőségét. Ez pedig abban áll, hogy: először a családnak jellemmé kell edzeni a gyermeket az életjarcaira, a kötelességteljesítésre teljes mértékben alkalmassá kell tenni a gyermeket lélekben; másodszor pedig minden külső csapás ellen kimeríthetetlen vigasztalás és békeesség forrása kell, hogy maradjon számára mindenkor a család, a Családi otthon. A családi otthon ez utóbbi vonását Makkai Sándor úgy fogalmazza, hogy: „a Magyar otthon gazdagsága, ékessége, mindenünnen visszahúzó varázsa nem a külső életmód bőségében, hanem a lelkiség, a műveltség, a szeretet sugárzásában és kiáradásában van. (18:61.)

Mindezeket összegezve tehát azt mondhatjuk, hogy a család nevelői munkájának középpontjában az erkölcsi nevelés áll, kell, hogy álljon, ha a család hivatását be akarja tölteni. Annak a tanulóotthonnak pedig, amely a családot, a családi otthont helyettesíteni akarja, meg kell ítélnie azoknak a követelményeknek, amelyeket a család számára támaszt az erkölcsi nevelés. Vagyis jellemmé kell formálnia a benne elhelyezett ifjakat, de ugyanakkor pótolnia kell a családi otthon, melegségét, a vigasztalás és békesség forrásává kell lennie az ifjú lélek számára minden külső csapás, kísértés és megpróbáltatás ellen.

A szigorúság, a fegyelmezés, jellemformálás munkájának végzése mellette a lelkiesség, a műveltség, a szeretet sugárzásában

van tehát a tanulóotthon másik nagy formáló ereje. Két olyan feladat ez, amelyek közül az egyik megvalósítása a másik elhanyagolásának a veszélyével fenyeget. Könnyen rideggé, merevvé és zorddá válhatik az a tanulóotthon, amelyik az ifjakat a szigorú fegyelmezéssel az élet harcaira jellemmé akarja edzeni; viszont könnyen adhat elpuhulásra, fegyelmezetlen gyengeségre és szabadosságra alkalmat az a tanulóotthon, mely vigasztalás és békesség forrásává akar lenni az ifjú lélek számára. Pedig mindkét feladat egyaránt fontos, s azt a munkát, amelynek

egyik részletét, a jellemé való edzést az apa, a kedély, az érzelem

gazdagságának kialakítását az anya végzi, a tanulóotthonnak, a benne működő nevelőnek vállalnia kell, össze kell egyeztetnie, összhangba kell hoznia. Azon dől el a tanulóotthon értékesége, hogy milyen mértékben tudja ezt megvalósítani de bármekora legyen is ez a mérték, egy d)!og bizonyos; amennyiben a tanulóotthon a család helyettesítője, a család nevelési munkájának legfontosabb része, az erkölcsi nevelés háramlik rája. Akármelyik szemszögből nézzük tehát a tanulóotthont, úgy mint az iskola munkájának szerves kiegészítőjét, vagy úgy, mint a család helyettesítőjét, ugyanarra a következményre kell jutnunk: a tanulóotthon mindkét intézmény munkájából egy a társadalomra, a nemzetre, az emberi közösségre végtelen fontos feladatot vállal magára, az erkölcsi nevelés munkáját. Az ezen a téren végzett munka nagysága és lelkiismeretessége, eredményessége adja meg a tanulóotthonnak a jelentőségét. Ha ezt látni óhajtjuk, meg kell vizsgálnunk legelőbb is az erkölcsi nevelés kérdését.

III.**Az erkölcsi nevelés célja.**

Az erkölcsi nevelés céljának megállapítása végett először tisztáznunk kell az erkölcs és az erkölcsi cselekedet fogalmát. Felelnünk kell arra a kérdésre, hogy milyen feltételek mellett érdemli az emberi cselekedet a jó jelzőt? Az erkölcsstan régtől fogva feladatának tekintette az erkölcsiség lényegének a megállapítását, s a kérdés megoldójának Kantot tekinthetjük aki kimondotta, hogy az erkölcsiség isteni akarat. Az ember ismer egyetemes érvényű törvényt, amelynek elismerése erkölcsi tevékenységgel történik. Az erkölcsiség területének az öntudatosan és szándékosan végrehajtott emberi cselekedetet kell tekintenünk. Mi teszi az emberi cselekedetet erkölcsivé? A szándék, mely a cselekedetet irányítja. Általában akkor tekintik a cselekedetet erkölcsinek, ha célja a másokért való cselekvés. De vigyázni kell, mert ez mellékszempontoknak adhat helyet. Ezért minden altruista tett értékmérője a motívuma, az indító oka. Mert minden tetteknek van motívuma, indító oka, melyet az ember az akarat megszületése előtt értékelés folytán a kínálkozó lehetőségek, különböző motívumok közül kiválaszt. De nem minden indító ok egyformán értékes.

Ha valakinek sikerül az indító okok közül a legértékesebbet kiválasztani, szabadnak mondhatja magát. Így az oktörvény által lehet szabad az ember, nem az oktörvény ellenére. Hogy pedig mit tart az egyén a motívumok közül legértékesebbnek, az értékelési szempontjától függ.

Van, aki legfőbb értéknek az élvezetet, a gyönyört, a hedonét tekinti. Ez a hedonisztikus értékelés. Pedig ez nem lehet az értékelés alapja, mert ez csak subiectiv reflex, amennyiben a tárgyból semmi sincs benne. A hedoné a tárgynak az egyénre gyakorolt hatása; nem lehet megmérni, mert nincs élvezetegység, így maga sem lehet a dolgoknak mértéke. A másik értékelési mód az utilizmus, a dolgokat hasznuk szerint értékeli. A haszon az a gyarapodás, melyet valamely tárgy okoz a másoknak azáltal, hogy valamely hiányt pótol. Azonban ez is befejezetlen értékelés, mert az utilizmus nem tudja, miért van értéke a haszonnak. Vagy elismeri, hogy van a haszonnál magasabb érték is; vagy lealacsonyodik és élvezetet vesz a hasznon, s így alantasabbat keres mértékül.

Mindkét értékelésnek messze felette áll a nemességi, vagy ideális értékelés, mely nem az élvezet, nem a haszon, nem a konkrét mód szerint becsül, hanem azon ideál szerint, amivé lenni kell. Itt a cselekvés irányát az ideál, az eszme szabja meg, amelynek szolgálatára az egyén életét elszánta, amely szerint értékeli. Mindenkinek olyan magas az ideálja, amilyen magasra a szelleme szárnyal. A legmagasabban az örök eszmények állanak: ezek az igazság, a szépség és a jószág. Aki mindent ezeknek a szolgálatában tesz, az ideálisan értékeli; az ilyenfajta értékelés gyakorlati megnyilatkozása tehát az, amikor igaznak, szépnek és jónak tartok valamit. S ha sikerül a cselekedetemet ezek érdekében véghezvinnem, akkor erkölcsinek mondhatom azt, mert belsőleg szabad vagyok. Az erkölcsi cselekedetnek ugyanis fontos követelménye az, hogy az egyén szabad akaratából folyék. Másik fontos követelménye az erkölcsi cselekedetnek, hogy öntudatosan végzett tevékenység legyen, hiszen csak az öntudat választhat az értékelés útján a cselekvést létrehozó motívumok között. Az erkölcsi cselekedetnek tehát feltétele: az öntudatosság, hogy az ember szabad akaratából folyék, hogy az ember az értékelés során azt válassza, ami eszmény, ami önmagában jó. *Szabadon vállalni a legnagyobb érték szolgálatát ez az erkölcsiség.*

A tettek erkölcsi értékelésénél pedig nem az egyes cselekedet az irányadó, hanem a lelkiakat, ahonnan a cselekvés rugói fakadnak. Ha valakinek sikerül legyőzni azt, ami méltatlan hozzá, ami lealacsonyító és sikerül azt választani, ami hozzá legmértőbb, akkor szabad. Ha pedig állandó lesz benne a képesség, hogy mindig a legmagasabbrendűt válassza, akkor kiforrott erkölcsi jellem Mindenkinek arra kell törekednie, a fejlődés iránya csak erre haladhat, mert az erkölcsi törvény mindenkire kötelező feltétlen kategorikus parancs, kategorikus imperativus, melyet Kant így fogalmaz: „Ne feledd, hogy szellemi lény vagy, s a szellemiség megvalósítása mindennél előbbre való, hogy a jó maximumát kell elérned.” ... „Cselekedjél úgy, hogy magadban és másban mindig az embert lásd, hogy a te ételved egyetemes ételvvé lehessen, hogy minden emberben célt, ne eszközt láss.” Egy valami van, aminek értéke van: a jó akarat. Az az akarat ez, ami a jót akarja: a szellemiség.

Végeredményben tehát az erkölcsiség nem a cselekedetek

milyenségétől függ, hanem a lélektől, ami mögötte van, az eszménytől, mely a lélekben él. Az emberi élet szünet nélküli átvilágítása egy ideálnak, ami szeretne lenni. Az ember értéke viszont attól függ, hogy milyen magas ideál átsugározására szentelte életét. A legmagasabb ideál az erkölcs: az igaznak, jónak és szépnek szabad akaratból folyó önkéntes szolgálat. Ez az emberi cselekedetben jut kifejezésre, amiből az következik, hogy az erkölcsiség alakjában embernek emberhez való törvényszerűségei öltenek határozott formát; továbbá az erkölcsiségben az embernek az egyetemességre való törekvése is kifejezést nyer, mert ez az embernek az egész világhoz való viszonyát szabályozza, sőt a transcendentális világhoz is hozzákapcsolja az embert a hit és a valláserkölcs alakjában. Az embert rávezeti a tapasztalat, hogy a mindent kiegyenlítő erkölcsi erő korlátlanúsága nélkül nincsen világrend: ez a világrend egységes erő akarata, isteni akarat, mely érvényesülésében határokat nem ismerő erkölcsiség is. Mitrovics Gyula ezt így fejezi ki: „Az öntudatra, erejének és hivatásának megismerésére ébredt ember mohó vággyal kapcsolódik be a mind nagyobb és nagyobb életegységekbe, a kozmikus életközösségbe, mindig társához, sorsának osztályosához, az emberhez állván mégis a legközelebb.” (21:31) Az ember felismeri az egyetemes érvényű törvényt s a lélek feljebb és feljebb tör transcendentális magasságok felé, hogy befogadja a világegyetem Teremtőjét, s ezzel önmaga életében teljessé tege az egyetemes erkölcsiség eszméjének diadalát.

Látjuk az erkölcsiség fogalmát és az erkölcsi cselekedet miben létét. Megérthetjük az erkölcsi nevelés célját, amit röviden így fogalmazhatunk: az erkölcsi nevelés célja: az erkölcsi fejlettség. A fejlődés eredménye: a nemes jellem. Az erkölcsi fejlettséget az állásfoglalást, a cselekvést irányító szellem jelzi. Ez a szellem az elvekben ölt testet. Az elv valamely eszme uralma. Az erkölcsi eszme az egyén viszonya a közösséggel, az eszményekkel, az igazsággal, a becsülettel szemben. Akiben az erkölcsi eszme uralomra jut, annak erkölcsi elvei vannak. Az erkölcsi elvek csak a végső tételek, amelyek az erkölcsös egyén cselekvését, illetve az azt megelőző elhatározását állandóan irányítják. Mivel az erkölcsiség el sem képzelhető az emberiség életközössége nélkül, ezért az erkölcsi célok magukba foglalják a társadalmi szempontokat

is. Erkölcsi eszményeink megvalósítása ugyanis csak a társadalomban lehetséges. Mivel az egyén a közösségnek, a társadalomnak tagja, annak jogait és előnyeit élvezzi, arra nézve kell az egyént a nevelésnek hasznossá tenni. A nevelés az egyént a társadalom szolgálatába állítja. Így az erkölcsi nevelés mindig a társadalom érdekében és szolgálatában áll. A társadalom pedig, ha tudatos és felelőssége magaslatán áll, akkor korszerű, vagyis vállalja korának sajátos feladatait és nemzeti, vagyis végső célja a nemzet nagysága, így a társadalom szolgálatába állított nevelésnek is mindig korszerűnek és nemzetinek kell lennie. A fejlődés végső fokon pedig az embernek Teremtőjéhez való bensőséges viszonyával lesz teljes, ami az ember transcendens kapcsolataiban jut kifejezésre. Mindezeket összefoglalva kimondhatjuk, hogy a nevelés célja az az embereszmény, melyet így jelölhetünk meg: a *nemzeti társadalom szolgálatában álló valláserkölcsei személyiség*. Ezzel a kifejezéssel, személyiségnek nevezi Imre Sándor: „azt a szociálissá vált egyént, aki nem csupán magában nézi önmagát, hanem a közösségben; nem csak azt tudja, hogy kénytelen kellelten közösségbe tartozik, hanem már az is tudatossá vált benne, hogy ő a közösségnek sajátos értékű tagja és ennek megfelelően él.” (11:62)

Schneller István a fogalmat így határozza meg: „a személyiség nem egyéb, mint ethizált és tudatra emelt egyéniség, azaz ethikai személyiség, mert a személyiség feltételezi egyrészt az ethikai fejlődést, másrészt a tudatosságot, holott az egyéniség e kettő nélkül is ellehet; továbbá magába foglalja az egyéniséget, mint ethikai fejlődésnek alapját.” (11:62.) Ennek a megértése feltételezi az ember szellemi fejlődésének ismeretét, amelynek három szakaszát különböztetünk meg. Az ember egész életét ugyanis szüntelen fejlődési folyamatnak kell tekintenünk, amelynek minden foka az előzőn épül, az előzővel szemben emelkedést jelent, de bizonyos vonásokat magával visz az ember a fejlettség alacsonyabb fokáról a magasabbra.

A fejlődés első szakasza az, amikor kialakul az ember *egyénisége*. Ezen a másoktól megkülönböztető testi és szellemi vonásokat értjük. Ebből fejlődik ki második fokon a jellem, amelyben már az egyénnek mindinkább a szellemi vonásai domborodnak ki; a jellem ugyanis a magatartásnak, a cse-

lekvés végső indítóokainak állandóságát, határozottságát jelenti. A fejlődés harmadik fokát a jellem kitisztulása, az erkölcsiség diadala jelenti, amikor az egyén már alkalmazkodik az erkölcsi törvényekhez, de nem azért, hogy szabályba ne ütközzék (heteronom erkölcsiség), hanem mert annak örök érvényei és kötelező voltát az egyén belátja és elismeri, ez az autómon erkölcsiség foka; ugyanekkor látja az egyén, hogy helye a közösségben van, s abba benső indításból beleilleszkedik, mindent azért, annak érdekében tesz: ez az idealizmus foka. Az így kialakult erkölcsös jellem, tudatos és nemes egyéniség a fejlődés végső eredménye: a kiművelt ember, *a személyiség*. Ez a nevelés végső célja. Ennek megvalósítása jelenti az erkölcsi nevelés munkáját, az erkölcsi nevelés feladatait. Bennünket ebből a munkából azok a részletek érdekelnek, amelyeket a tanulóotthonnak kell vállalnia, tehát az erkölcsi nevelés feladatai közül azokat vizsgáljuk, amelyeket a tanulóotthon meg tud oldani.

IV.

Az erkölcsi nevelés feladatai a tanulóotthonban.

Amint láttuk, az erkölcsi nevelés terén a fejlődés azzal tetőződik be, hogy az egyén az igazi személyiség méltóságára emelkedik és megközelíti ezzel az ő istenfiúságának az ideálját. A nevelés feladata ennek az útnak megrövidítése és megkönnyítése. Mivel a cselekvésben nyilvánulhat meg az erkölcsiség, a cselekvés indító oka pedig a lelkiakat, a lelkistructura, melyet a szellem, az eszmény áthat, a nevelésnek arra kell törekednie, hogy emelkedetté tegye a szellemet, s a cselekedetek mozgatói, indító okai közül mindig az értékeesebbet, a magasabbrendűt juttassa uralomra. De ugyanazzal biztosítja a közösség életében az erkölcsi rendet. Az egyén akkor válik kölcsös személyiséggé, mikor átengedi magát embertársai erkölcsi életközösségének. Ehhez pedig az embernek az értelmi belátáson alapuló értékelés mellett a szimpatikus érzések adják az ösztönzést, vagy az alapot.

Ezért kettős feladata van az erkölcsi nevelésnek: Megismertetni és megértetni az erkölcsi rendet, az idealizmust és az értékek hierarchikus láncolatát, így az értékelésre, azok értel-

mi meggondolására képessé tenni az embert; másodszer pedig ezek megvalósítása érdekében megfelelő érzelmi irányokat teremteni és állandósítani, amelyek alapul szolgálnak az értelmi meggondolás eredményeként létrejövő erkölcsi tevékenységeknek. Természetesen az értelmiségnek mindig meg kell tartania primátusát, mert az érzelmekhez magukhoz nem félhetünk hozzá, de minden értelmi jelenségnek megvan a maga érzelmi kísérője, s így az értelmén keresztül az érzelmeket is befolyásolhatjuk. Az érzelem befolyásolása pedig igen fontos feladat, mert az uralkodó érzelem a gondolkodásnak és cselekvésnek határozott szint ad; a cselekvés és az azt megelőző akarás lefolyására nézve döntő fontosságú, hogy milyen érzelemnek van valakin legnagyobb hatalma.

Az erkölcsiség szempontjából a szimpatikus érzelmeknek a kifejlesztése a fontos. Ezeknek az állandósulása jelenti a nemes érzületet, amely az ember magatartását, életfelfogását, életmódját, a közösségért folytatott munkáját emelkedett szelleművé, erkölcsivé teszi.

Ez a követelmény a tanulóotthonra vonatkoztatva azt jelenti, hogy a növendéket eszméltetni kell arra a körülményre, miszerint számára a közösséget a tanulóotthon, annak tagjai kell, hogy jelentsék, cselekedetei akkor válnak erkölcsivé, ha elsősorban ennek a közösségnek az érdekeit szolgálják, ennek a munkáját segítik elő. De ugyanezzel használ az egyén önmagának is, mert hiszen tagja annak a közösségnek, amelynek érdeke egyszersmind az ő érdeke is.

Másik feladat pedig az ilyen irányú cselekvések indítóokául szolgáló szimpatikus érzéseknek a kifejlesztése: meleg testvéri közösséggé kell változtatni a tanulóotthont, amit a rokonszenvnek, a jóakaratnak, jóindulatnak, igazságszeretetnek, becsületérzésnek és testvéri szeretetnek kiáradó melegsége sugároz be. Ezeknek az érzelmeknek a kifejlesztése érdekében az a feladat, hogy az alsóbb és magasabbrendű érzelmek harcában azokat fokozzuk, amelyek nem a testi élet közvetlen szükségletéből vagy sérelmek, félreértések, vagy szándékos megbántások okozta gyűlöletből, visszahatásból erednek, hanem magasabb eszmények megvalósítására adnak ösztönzést. Le kell küzdeni minden olyan érzelmet, mely embereket egymástól elriaszt, a közös munkát gátolja, vagy durvaságot idéz elő. Azokat az érzelmeket kell uralomra juttatni, melyek révén

meghitté, meleggé, emelkedett szelleművé válik a közösség, mely érzelmekből erkölcsi tevékenységek fakadnak. Ezeknek ez emelkedettebb érzelmeknek a győzelme érdekében fejleszti a nevelés az önuralom és önbírálat képességét, amire a tanuló-otthonban, mint látni fogjuk, igen sok alkalom adódik.

Az önvizsgálat és önbírálat feltétlen fel kell, hogy keltse a növendékekben a javulás és nemesedés vágyát, mert ez ember a jó iránti fogékonyságánál fogva, a lelkiismeret szavának súlya alatt, annak hatására támadt felelősségérzet következtében mindinkább elégedetlen önmagával és igyekszik benső értékét fejleszteni. Minél fejlettebb valaki, annál tisztábban látja az eszményt, annál többet kíván önmagától. Erkölcsi szempontból ez az erkölcsi törekvés állandóságát, a cselekvések előzményeinek magas szellemű, magas szempontból való értékelését jelenti.

Az erkölcsi nevelés feladatainak tehát a következő teendőkét tekinthetjük: Az erkölcsiség fogalmának megismertetését, a jó cselekedet fogalmának tudatosítását, az értékek rangsorozatának felfedését, az erkölcsi értékelés hajlandóságának, az erkölcsi érzékeknek a kifejlesztését, az erkölcsi tevékenységet mozgatóul szolgáló nemes érzelmeknek, szimpatikus érzelmek megerősítését, megizmosítását, a lelkiismeret szavának felkelését, az embereket egymástól elidegenítő érzelmek elsorvasztását, az önuralomnak és önbíráló képességnek, s a nyomában támadó nemesedési váagnak megerősítését, az önnevelés előmozdítását. Legvégső fokon pedig a felelősséget kell az egyénben a nevelésnek kifejleszteni; ezt az értelmi és érzelmi elem tudatos egybekapcsolásával végzi a nevelés, mert aki cselekedeteiben csak logikailag határoz, annak tette lehet **jos**, de nem mindig erkölcsös; aki pedig túlságosan átengedi magát érzelmeinek, igen könnyen árthat ott, ahol jót akar. Aki azonban érzi társaival szemben a felelősséget, az sem az üzelmek túlradadását, sem az érzéketlen ridegséget nem enged meg magának. Fejlett erkölcsű ember ezt a kettőt, az értelmet és az érzelmet mindig össze tudja egyeztetni az erkölcsi cél érdekében.

Az erkölcsi nevelés eszközei a tanulóotthonban.

A felsorolt feladatoknak a megvalósításához a következő eszközök segítenek: Elsősorban az erkölcsi oktatás. Első megfontolásra képtelenségnek tűnhetik fel ez a tény, mert azt mindenki tudja, hogy az erény nem tanítható. Erkölcsöt tanítani nem lehet. Sajnos nem úgy áll ezzel az ember, miként Sokrates gondolta, hogy aki tudja a jót, az már cselekszi is azt. A nevelés az erkölcsi eszmét nem adhatja készen, csak rávezethet. Mert nem cselekszi feltétlen a jót az, aki ismeri, de ismernie kell annak, aki azt cselekedni akarja. Bizonyos, hogy erkölcsivé az teszi a cselekedetet, ha az ember nemcsak látja, de akarja is a jót; az önkéntes hozzájárulás tesz valamit erénnyé. Ezért nem lehet azt tanítani. Fel lehet állítani a kötelességek rendszerét, de ezzel esetleg eltorzítjuk az egyén erkölcsi aktivitását. Kant szerint csak formailag lehet erkölcsi parancsot adni, csak erkölcsi elvek lehetnek, nem erkölcsi tételek. Az autonóm erkölcsiség nem ismer kazuisztikus kötelességrendszert, csak egy elve van; soha másnak nem nézni az embert, mint célnak, s az egyetlen egy isteni hivatást szolgálni. Ebből az következik, hogy az erénytan valóban farizeussá tenne, hiszen erényes voltunk úgy sem terjedhet túl a kötelességteljesítés határán. Mégis szükség van arra, hogy ismerje az embert, az erkölcsi követelményeket, habár az ethika ismerete még nem tesz erkölcsössé. A tanulóotthonban az erkölcsi nevelés ezt az eszközt, az oktatást, igen eredményesen alkalmazhatja. Nem úgy, hogy megtanítjuk a növendékeknek a szabályokat, és követelményeket, amelyeknek pontos megtartása talán erényessé tehetne. Ezekre szükség van, mert a fejletlen egyének féktelen, sokszor a közösségre is, de főleg önmagukra káros viselkedésének, magatartásának korlátokat kell szabni. Ezeket a szabályokat ismernie kell minden növendéknek, de a megismertetés alkalmával azonnal hangsúlyozni kell, hogy milyen célok megvalósításához akarnak a szabályok hozzásegíteni, hogy ne a kínos és terhes szabályt lássa a növendék, hanem a célt, az eszményt, amelyhez mégis a szabályok megtartása révén lehet eljutni.

A tanulóotthonban működő nevelőknek, fejlettebb növendékeknek minden alkalmat fel kell használniok erkölcsi okta-

lásra úgy, hogy ennek oktatás voltát mégse érezzék a növendékek. A hibákat és erényeket adódó alkalommal nem csak megbüntetni, vagy jutalmazni kell, hanem elsősorban megértetni. Igaz ugyan, hogy a megrovás és dicséret is erkölcsi hatású, mert jó és rossz meggondolására készítet. Mások erényeinek emlegetése segíti az erkölcsi követelmények megismerését. Általában arra kell törekedni, hogy ne a szabályt, a paragrafust tanítsuk, hanem ismertessük meg a gyermekkel azokat a feltételeket, amelyek egy cselekedetet erkölcsivé tesznek, azokat a legértékesebb motívumokat, amelyeknek kiválasztása után az önkéntes elhatározásból létrejött tett erkölcsinek mondható. Ezeknek az eszményeknek ismertetése nem előadások keretében történik, hanem a tanulóóthonban oly sok lehetőséggel kínálkozó bizalmas baráti beszélgetések alakjában, amiknek feltétlenül meg kell lenni nevelő és növendék között. Ha ilyen formában sikerül a növendékkel megismertetni az erkölcsi cselekedet feltételeit, az erkölcsi eszményeket, ha oktatás útján fogalmat alkot magának a növendék a jó cselekedetről, nem szabad elmulasztani valamelyes hiba elkövetése esetén az elkövetett tettet az erkölcsi eszmények fényénél megvizsgálni. Ugyancsak beszélgetés formájában végzett oktatással rá kell vezetni a növendéket a cselekedete és az erkölcsi eszmények közötti távolságra. Látnia kell, hogy egy-egy tettével mennyire közeledett, vagy távolodott a felismert eszménytől, mert csak az ilyen összevetés révén tudja kellőképpen felmérni elkövetett tetteinek súlyát. Ez az eljárás rászoktatja a növendéket az értékelésre, de ugyanakkor megláttatja vele a cselekedet következményeit is; így egyrészt az önvizsgálathoz, másrészt a felelősségérzet kifejlődéséhez vezet. Ez sokkal fontosabb, az ilyen értelmi meggyőzés, az értelem segítségével történő felmérése, értékelése a cselekedetnek, sokkal inkább hozzásegít az erkölcsi érzék kifejlődéséhez, mint a ridegen alkalmazott szigorú büntetés, amelynek igazságos és szükséges voltát olyan ritkán látja be a növendék.

Természetesen vigyázni kell, hogy valamelyik nevelő a véglet valamely hibájába ne essék. Nem szabad az értelmi ráhatás, meggyőzés és oktatás kedvéért a másik fontos erkölcsi nevelési eszközt, a büntetést sem mellőzni. Vannak növendékek, akik vagy tehetségtelenek voltak, vagy terheltségük, vagy rosszindulatú hajlamaik következtében nem képesek az erköl-

csiség fogalmának megértésére, az erkölcsi eszmények és követelmények feltétlen kötelező voltának az elismerésére, így nem tudják hibáikat eszményekkel összemérni, s tettük káros voltát belátni. De megtanulják, hogy javulást kell ígérni, akkor hamar vége van az unalmas erkölcsi prédikációnak, s csinálhatják ismét, ami jól esik. Könnyen elkövetik a bűnt, mert nincs fejlett erkölcsi érzékük, nem képesek erkölcsi értékelésre, s következményként csak annyit látnak, hogy a tett elkövetése után rendszerint meg kell hallgatniuk a nevelők erkölcsi prédikációit. Az ilyenekkel szemben nemcsak, hogy szabad a büntetés alkalmazása, de bűn lenne az elmulasztása.

Fontos szerepe van még az erkölcsi oktatásnak az erkölcsi cselekedeteket ösztönző, létrehozó szimpatikus érzelmek kifejlesztésében. Az érzelmekre ugyan közvetlenül nem tudunk hatni, de mivel minden értelmi jelenségnek megvan a maga érzelmi kísérője, így az értelmén keresztül az érzelmet is beolvasolhatjuk. Ezen a téren a nevelőnek a növendék egy-egy tettének tapasztalásakor nem elegendő azokat a motívumokét kikutatni, amelyek a tettet létrehozták, és nem elegendő a kikutatott motívumokat az erkölcsi eszménnyel összevetni, s így a tett erkölcsi, vagy erkölcstelen voltát megállapítani, hanem kutatni kell azt az érzelmet, amelyből az indítóok, a motívum fakadt, amely érzelem a cselekedet rugójaként, mozgatójaként szerepel. Sokszor tapasztalja a nevelő, hogy elhibázott lépések keserű érzelmekből fakadnak. Ilyenkor az a teendő, hogy egyrészt meg kell szüntetni a kellemetlen érzelem okát, másrészt eszméltetni kell a növendéket arra, hogy az erkölcsileg fejlett egyén megtöri a pillanatok szuverenitását.

Értelmi ráhatással világítottuk meg az egyén előtt az erkölcsiség fogalmát, értelmi ráhatás útján kell eszméltetnünk a közösség, s közelebbről az egész tanulóotthon érdekeire, s ebben a saját helyzetére és magatartásának irányára. Az értelmi ráhatás útján azt kell elérnünk, hogy az életközösségnek az élénk tudomása állandó fényben világítsa meg a helyzeteket, továbbá, hogy a szimpatikus érzések melegsége egyenesen elviselhetetlenné tegyen az egyén számára minden olyan megoldást, mely mások jogos érdekeit sérti.

Ugyancsak az oktatás révén tudjuk kiirtani azokat az érzelmeket, melyek a tanulókat egymástól elidegenítik, melyek a közös munkát gátolják, melyek durvaságot, s másokban elke-

veredést eredményeznek. A hatások, az eredmények megismertetésével rá kell mutatnunk ezeknek az érzelmeknek lealacsonyító voltára, romboló hatására és a nemes érzelmekkel való összehasonlítás révén rávezetjük a növendéket arra, hogy ezek az érzelmek nem méltók hozzá, hogy őt csak kisebbítik, lealacsonyítják a lelkében táplált alantas érzelmek, aminek értelmi belátása megváltoztatja a növendék érzelmi beállítottságát. Viszont ez is egy újabb lépés, újabb alkalom a növendéknek az önvizsgálatra és önbírálatra, aminek csak az elindítása a nevelő feladata, mert az tovább munkál a növendék bensőjében, s igen fontos erő támad a nyomán, a nemesedési vágy. Ha ez feltámadt a növendékek lelkében, az értelmi meggyőzésnek, az oktatásnak nincs több teendője vele szemben, mert más eszközök szolgálnak e vágy erősítésére, melyekről későbben kell szólnunk.

Most az oktatásról szólva, mint erkölcsi nevelési eszközről, mutassuk ki még a tanulóotthon jelentőségét egy olyan kérdésben, ami minden tanulóotthonnak központi problémája kell hogy legyen, amiről azonban nem igen szoktak beszélni; ez az ifjúság örök sebe, — ahogy Fónyad Dezső mondja —, a nemi élet problémája, a sexuális kérdés, (6). Nem szabad azt gondolnunk, hogy ez egyszerűen testi nevelési kérdés, tehát az erkölcsi nevelés problémái közé nem tartozhatik, mert ez elsősorban lelki probléma, melynek megoldásához is az erkölcsi életben van a lehetőség. Mint ahogy a nemi étellel való Visszaélés sem annyira testi, mint lelki bajokat, erkölcsi károkat okoz. Ezt bizonyítja az a körülmény is, hogy a tiszta talán testi életet élő egyént a közfelfogás is erkölcstelennek tartja. Hogy pedig a kérdéssel éppen a tanulóotthon erkölcsi nevelésével kapcsolatban kell elsősorban foglalkoznunk, bizonyítja az a körülmény, hogy középiskolai tanulók otthonáról lévén szó, a növendékek éppen testi lelki átalakulásának idején, a pubertás és serdülés korában, a nemi érés idején élnek a tanulóotthonban és vannak a tanulóotthon gondjaira, felelősségére bízva.

Az is igaz, hogy éppen a tanulóotthonokban tapasztalják ezen a téren a legtöbb bajt és visszaélést. Pedig baj van Másutt is, csak jobban elrejtetik, mint ott, ahol a növendékek állandó orvosi felügyelet alatt élnek. Ellentmondásnak tűnik így fel az állítás, hogy az orvosi felügyelet ellenére is van

baj ezen a téren a tanulóotthonokban. De ha meggondoljuk, hogy a nemi érés idején a növendéknek legtöbb bajt a tudatlanság, a magárahagyatottság és a rosszindulatú, kiábrándult barátok tanácsa és felvilágosítása okoz, megértjük, hogy méltán illeti vád az olyan tanulóotthonokat, ahol nem látják, vagy nem akarják látni ennek a kérdésnek rettentő fontosságát, éppen ezért napi rendre térnek felette, gondolván, hogy erkölcsi nevelési kötelezettségüknek eleget tettek, ha bizonyos sablonok, avult paragrafusok heteronom megtartását, úgy ahogy megkövetelik. Mások viszont erkölcstelennek tartanak a problémával való foglalkozást, pedig hiába minden egyéb jószándékú törekvés, ha az ifjú lélek lázas forrongásaiban magára hagyott ifjúnak nem fogja meg senki szeretettel a kezét, hogy élete legviharosabb szakának lángtengerén szeretettel átvezesse a boldogulás egyedüli tiszta ösvényére. Hiába minden értékelésnek, minden egyéb eszménynek, minden közösségnek a gondolata egy feldúlt lélek zúrzavarában. Az egyéni problémák súlya és a megoldás, a kielégülés kudarcaival járó rettentő érzések olyan mértékben nehezedenek az ifjú lélek öntudatára, hogy ez a súlyos gátlás útjában áll minden jószándékú nevelő egyéb nemes törekvésének.

Amelyik tanulóotthonban túl szigorúan, ridegen bánnak a növendékekkel, ott a méltatlanul elszenvedett gorombaságok hatása alatt könnyen keres az ifjú magának vigasztalódást, pillanatnyi örömet, a nemi ösztönével való visszaélésben. Hivatásuk magaslatán nem álló tanulóotthonok vagy az onaniának, vagy a pénzen vett sexualis kielégülésnek lehetnek melegágyai. Általában azt tartják, hogy a nemi élet problémájának a megoldása, a felvilágosítás és megtartóztatás munkája a család feladata. Kevés család ismeri és végzi ezt a feladatot. Az ifjak ezen a téren magukra, a barátaikra, egy pár ellesett szóra, megjegyzésre vannak utalva. Még jó, ha vannak a családban orvosi könyvek, amelyekre az ifjak mindig mohón vetik rá magukat és belőlük úgy ahogy eligazodnak, de nem egy csak az erotikumot olvassa ki belőlük, ami képzeletét még jobban felgyújtja, mint ébredező testi átalakulása, s nem egyszer éppen szakírók könyvének olvasása következtében ragadja magát az ifjú a kielégülésnek olyan sok veszedelemmel járó, olyan sok áldozatot kívánó, lealacsonyító és kiábrándító formájára.

Vannak azonban családok, ahol a felelősséget érző szülők szeretetteljes és bölcs irányítása révén a kérdés helyes megoldást talál. Az ilyen családok helyettesítésére vállalkozik elsősorban a tanulóotthon, ami azt jelenti, hogy a tanulóotthon egész erkölcsi nevelésnek sikere, vagy csődje azon fordul meg, hogyan oldotta meg ezt a kérdést. Ahol látják ennek a kérdésnek a fontosságát és meg is találják a megoldás helyes módját, abban a tanulóotthonban vidám, pezsgő élet, derűs munka folyik, ott az erkölcsi szellem valóban áthatja a növendékeket, s onnan életerőtől duzzadó, munkaképes, dolgozni, alkotni vágyó férfiak kerülnek ki.

Hogy visszatérjünk a kérdés elejére, láttuk, hogy az oktatásnak van fontos szerepe a kérdés megoldásában. Erre a tanulóotthonban nemcsak szükség, de alkalom is van. Az oktatás itt arra vonatkozik, hogy a tanulóotthonban tartott "előadások, (orvosi és nevelői) felvilágosítják az ifjakat a szervezetükben és ezzel kapcsolatban a lelkükben végbemenő változások mibenlétéről és rendeltetéséről, ellátják az ifjakat a szükséges tanáccsal, az önmegtartóztatás, a tiszta élet megvalósításának megkönnyítése végett. De ugyanakkor felfedik előttük azokat a veszedelmeket, amelyek a nemi ösztönnel való visszaélés következtében szervezetüket és egész lelkialakukat fenyegetik. A tanulóotthon egész berendezése, napi besztása, az ifjak kemény testi és szellemi foglalkoztatása céltudatosan úgy alakul, hogy biztosítsa az ifjak számára a * derűs lelki nyugalmat, ami a jól végzett munka és a magasabb eszmények szolgálásának az öröméből fakad; másrészt ne adjon az ifjúnak túl sok alkalmat az önmagával való ilyeszerű foglalkozásra. Ne unatkozzék az ifjú, mert az unalom sok bűnnek a csíráját rejt magában. A szellemi felvilágosítással, az érzelem megnemesítésével, a kérdés őszinte komoly megtárgyalásával, a testi és szellemi erők másirányú lekötésével, a nemes ambíciók kifejlesztésével segíti a tanulóotthoni nevelés az ifjakat a kísértéseknek való ellenállásban. A tanulóotthon egész légkörének, szellemének, berendezésének és házi rendjének munkájának és életmódjának olyannak kell lenni, hogy pontosítsa az ifjúnak az önmegtartásnak azt a tökéletes formáját, amit Batiz Dénes orvosi nyelven nemi nyugalomnak nevez. A nemi életet ugyanis nem lehet csupán testi oldaláról szabályozni, hanem csak az egész lélek egyensúlyozásával.

Ajánlják a sportot és testápolást, mint egészséges levezetést. Ez az eszköz azonban semmit sem segít magában, amit mindenki elismerhet, aki megfigyeli, mennyire át van szöveve sexualis jelenségekkel a modern sportélet. Csak az egész lelket be-töltő nagy eszmények alkalmasak a sexualis nyomorúság le-küzdésére. Maga a lélek termel ilyen védő páncélt a tiszta erotikában, mely legbiztosabban megvéd a lealjasodástól. A régiek felismerték a zene erkölcsnemesítő hatását is, amit ma alig érvényesítünk a nevelésben, Aki az ifjú életének ezt a súlyos problémáját, nagy veszedelmét és a nemi élet okozta sok nyomorúságát le akarja győzni, annak az egész lélek, az eszmények és az erkölcsiség kiépítésén kell munkálkodni. „A nemiség veszedelmeitől csak a lélek határozottsága véd meg, melyben minden erő értékének megfelelően érvényesül egy megingathatlan rendszerben. Ez nem ethikai tétel, hanem tisztán lélektani megállapítás, amennyiben a lelket olyan struktú-rának tekintjük, melynek fejlődését egy alakító elv (entelechia), vezeti.” (32:137).

Az előadások és alkalmoszerű jóindulatú, komoly neve-lői beszélgetések, értelmi ráhatások útján tudatosítjuk tehát az ifjúban a nemi élet magasabb rendeltetéséről alkotott felfogást; megvilágosítjuk előtte a szellemiségéhez méltó egyetlen lehet-séges és szükséges helyes magatartást ezzel az ösztönnel szemben: s a tanulóotthon igen sok irányú és céltudatosan alkalmazott elfoglaltsága, egész szelleme arra törekszik, hogy hozzásegítse az ifjút az eszmények és erkölcsiség kiépítéséhez és ezek segítségével a kísértéseknek való ellenálláshoz, a tiszta élethez, a szellemi élethez.

Nem szabad azonban arra gondolnunk, hogy a kérdés helyes megoldásához akkor jutunk, ha az ellenkező neműek-ről egyáltalán nem akarunk tudomást szerezeni. A másik nem-hez való ösztönös vonzódást nem lehet, de nem is lenne sza-bad az ifjú lélekből kiirtani. Nem tartozik szorosan az interná-tus erkölcsi nevelésének eszközei közé, különösen nem a most tárgyalt oktatáshoz, a tánc problémája, de mivel a nemi élet kilengései és erkölcstelenségei ellen folytatott nevelői küzde-lemben igen jelentős szerepe van, nem lesz céltalan a meg-emplítése. Főleg a nevelők és a nagyon is erkölcsös nevelők erkölcstelen dolognak tartják a táncot. Olyan valaminek, ami kilendíti az ifjakat az előbb szükségesnek hangoztatott nemi

nyugalmukból. Káros élvezetnek tekintik a táncot. Több körülmény azzá teszi azt; vidám társas együttlét, flirt, erotika, bizonyos mértékű érzékiség. De nem ez az igazi lényege. Eduard Spranger: Az ifjúkor lélektana c. művében a következő jelentőséget tulajdonítja a táncnak: „A tánc az átlelkésített testet a lelki ritmus kifejezőjévé teszi. A leánygyermek gyakran már biztos ösztönnel érzi a táncnak ezt a mély értelmét. A felserdülő leány beleönti lelke minden gráciáját, érzelmeinek minden bensőségét a táncba, amit az ősidőkben joggal tekintettek istentiszteletnek. A fiúgyermek nem képes ilyen könnyen egész lelkét ritmikus testmozgásba önteni. De hogy mindkét nemnél a tánc mély komolyságot és szent önmegfeledezést hoz létre, az még a legegyszerűbb párok arcán is visszatükröződik. Tényleg Isten itt a karvezető. Bár ki lehetne üzni a Faunt és a Satirt a mai kor táncaiból. Igaz, hogy ezeket nem maga az ifjú vitte bele.” (32:80.)

Ennyi elegendő annak az igazolására, hogy a tánc nem erkölcstelen. Bennünket a tánc egyéb vonatkozásai és azok a körülmények érdekelnek, amelyek között az ifjak a táncnak hódolnak. Céltudatos nevelési ellenőrzés alatt álló ifjúságnak úgyszólván egyetlen alkalmá a tánc, ahol a másik nemhez tartozó hasonló korú ifjúsághoz a tisztesség keretei között közeledhetik. Sok ifjú számára ez az egyetlen lehetőség a másik nembeliekkel való megismerkedésre. Erre pedig szükség van, mert így alakulhat ki az ifjú lélekben az a női eszménykép, amely minden értelmi meggyőzésnél, minden egyéb eszmények ismertetésénél, erkölcsi célok kitűzésénél erőteljesebben útjában áll az ifjú léleknek a hozzá nem méltó, lealjasító kielégülésnek elkövetésében. Az eszménykép, akinek a lélekbe fogadása, vagy lelki kialakítása megóv minden kísértéstől. Ez az eszménykép az ifjú telített lelkének vágyából keletkezik, s hozzá, a kialakításához az ifjú sokkal inkább a saját lelkivilágából meríti az erőt, mint abból a valóságos személyből, akire irányul. Az ifjú lélek kivirágzása termeli ki az eszményképet, mert az ifjú a valódi érték észrevételére még nem képes. Grillparzer írja erről Faust tervezetével kapcsolatos vallomásaiban: „Abban az időben csak a képzeletünk által festett képet szeretjük; a leányka, akit szeretni vélünk, csak vászon, amelyre a színeket felrakjuk. (32:103)

De szüksége van az ifjú léleknek az ideál ilyenmű

konkretizálódására, s évekig tartó megelégedéssel jár, ha csak a távolból szabad nézni és szemlélni az így kialakított eszményképet. Milyen boldog, akit ilyen erő segít át a férfiváérés forrongó viharain. Ezt tudván azonban, a nevelésnek hozzá kell segítenie az ifjakat az eszményképnek ilymódon történő kialakításához. Gondoskodni kell nevelői felügyelet mellett megtartott jól nevelt úrilányok meghívásával rendezett szolidabb táncolási lehetőségekről. Lehetőleg az intézet, vagy tanulóotthon rendezzen legalább évente egyszer ilyen szolidabb táncmulatságot, s lehetőleg ne engedjék az ifjúságot a felnőtteknek igen sokszor kétes elemekből összeverődött zajos mulatságaiba, ahol igen romboló hatásoknak lehetnek kitéve.

Ezzel kapcsolatosan kell még megemlítenünk azt a követelményt, hogy a tanulóotthon nevelőinek állandóan tudniok kell az ifjúságnak a tanulóotthonon kívül történő szórakozásairól. Ebbe is bele kell szólni a magas szempontoktól áthatott irányításnak. Csak olyan családok körébe engedjük ki a növendékeket látogatás, szórakozás céljából, mely család életének emelkedett erkölcsi színvonaláról meg vagyunk győződve. Ide viszont el kell engedni az ifjakat részben azért, hogy legyen alkalmuk az ifjúnak a társaság hiányában kialakult bátortalosságának, félszességének és egyéb hátrányos lelki vonásoknak a leküzdésére, részben pedig azért, hogy emelkedett szellemű társaságban, tiszta családi légkörben találkozzék a lelkében táplált eszménykép földi megtestesítőjével. Így érik meg lelkében a családi élet tisztaságának és szentségének a gondolata; ugyanakkor háttérbe szorulnak a múltó örömeiket hajszoló, olcsó szórakozásra csábító bűnösebb gondolatok. Tanulmányaikat befejező, a tanulóotthont elhagyni készülő érettebb ifjak tanulmányaik, internátusi életük változatos, küzdelmes éveire való visszatekintésükkor nem egyszer jóleső önvallomásként hangoztatják, hogy benső tisztaságukat annak a tiszta szerelemnek köszönhetik, ami az eszményképnek tekintett leány iránti ideális rajongás alakjában éppen a tánc közben alakult ki lelkükben, majd a leány családjánál tett gyakori látogatás közben a belső értékek megismerése által komoly, tiszta vonzalommal érlelődött bennük. Ennek az elindítása és táplása pedig a tanulóotthoni nevelésnek, jóindulatú megértésnek és irányításnak az érdeme. Valaki azt mondhatná, hogy itt nem a tanulóotthon nevelte, mentette meg az ifjút, hanem a család,

ahova a tanulóotthonból menekült. Nem az érdemen van itt a hangsúly, hanem az elért eredményen. Mindegy, hogy kié az érdem, csak legyen meg az eredmény és a tanulóotthon *is* lássa meg ennek az érdekében a maga teendőjét.

Ennek a körülménynek igazolására szolgáljon még a lélektannak az a bizonyossága is, hogy a nemi ösztönnel való visszaélés egyik igen súlyos és gyakori fájának, az onániának oka az említett magára hagyottság és méltatlan nevelői bánásmód mellett a bátortalanság, a sexuális partnertől való félelem is lehet. Az attól való félelem, hogy az ifjú léleknek a legmélyebb, legnagyobb titkát egy teljesen különálló, önmagától különböző más lényel kell megosztania. Ennek aztán a következménye nemcsak úgy nyilatkozik meg, mint zárkózottság, elfogódottság, hanem mint mélyen gyökerező emberkerülés, embergyűlölet. Csak tiszta nagy szerelem válthatja meg a lelket ebből a börtönből. Ennek a kialakítását pedig az ember jövőjéért felelősséget érző nevelésnek elő kell segíteni.

Akik pedig pénzen veszik az olcsó múlt örömet, a lealacsonyító sexuális kielégülést, nem annyira a fellángoló nemi ösztönnel, mint inkább a csekélyértékűség miatt érzett lelki kényszernek engedelmessé válnak, hogy a kiábrándulás pillanatában még marcangolóbb legyen elesettségük tudata. Ezek egy fokkal bátrabbak, mint az onanizálók, mert közeledni mernek a másneműekhez, de csak a prostituláltakhoz, mert keserűen azt érzik, hogy rendes lányok tiszta szellemű társaságában nem tudják megállni a helyüket. Az ilyen ifjak benső értékének gyarapításával, valamint öntudatuk fokozásával, lelki fölbátorításukkal kell a nevelésnek az utat megmentésükhöz megtalálni.

A szerelem az ifjú lélekben kettős szerepet tölt be: gátló és lendítő erő. Meggátolja az eszményektől való eltávolodást, a lealacsonyító kielégülést, a lealjasodást; másrészt pedig a benső tökéletesedésre, a magasabb célokért folytatott küzdelemre ösztönző erő az ifjú számára. Az igazán szerelmes ifjú nagy tettekre képes. Ez a belső tűz, ez a lelki feszítő erő arra készíti, hogy képességeit teljes mértékben kifejtve megmutassa, bebizonyítsa az imádott eszményképnek, hogy ő is valaki, ő is ér valamit. Ez a benső rajongásnak, az Erosnak a lényegéből következik; „Benső borzongás, valami természetfölöttin túlelmelkedőnek az imádata, mélységes szemérmesség, a saját értéktelenségén érzett szégyenkezés jellemzi Erost.” (Spranger.

(32:88.) Ehez csak egy parányi indítás, egy lökés szükséges hogy elindítsa az ifjúban a tökéletesedésnek, az erkölcsiségnek a vágyát, a nemesedésnek a folyamatát Ezt az indítást, vagy irányítást alkalmas módon és eszközökkel mindig a nevelés adja meg.

Vissza kell térnünk a tanulóotthon erkölcsi nevelésének más eszközeihez. Az oktatásnak, mint láttuk, ezekben a jelenségekben van szerepe. Az oktatás mellett fontos nevelési eszköz a: *szoktatás*. Nevezhetjük gyakorlásnak is. Azoknak az erkölcsi tulajdonságoknak a megtartását, az olyan irányú cselekedeteknek a begyakorlását, a szoktatás útján való állandósítását jelenti ez, melyekre a közösségnek minden tagja részéről, s az élet küzdelmei miatt minden embernek szüksége van. A gyermek, különösen az elkényeztetett és egyetlen gyermek természetes, nagy önzésének korlátozójává lesz a tanulóotthoni közös élet, ahol közös érdekek, közös kötelességek és közös szokások hatnak parancsolóan az egyén önzésére. Megtanulja a családi és társadalmi élet nagy erkölcsi törvényét: egy a közösségért, így a közösség az egyért.

Kezdetben mint kötelező életforma kényszerítő ez a nagy igazság, de később megéri a lelke a szokásban rejlő törvény megértésére és tiszteletben tartására is. Nehezen értik meg a fejlettség alacsonyabb fokán álló egyének a rend megtartásának a szükségességét és kínosan hat rájuk a rendet előíró szabály. Pedig a rend az erkölcsi nevelésnek fontos tényezője. Bármennyire nehéz is kezdetben az engedelmesség, a rendhez való alkalmazkodás, később belátja a tanuló, hogy az olyan kínosnak vélt szabályok és megkötöttségek az ő önuralmának, erkölcsi erejének és akaraterejének eszközei. Ha az ifjú akkor kelhet és fekkhet, amikor akar, akkor és úgy táplálkozik, ahogy akar, és ahogyan éppen kedve, tartja, ha tanulását, vallási gyakorlatait, játékát, sportolását semmi szabály sem irányítja, akkor a pihenésben, táplálkozásban, tanulásban, munkában, vallási gyakorlataiban, játékában, sportolásában átengedi magát hajlamainak, szeszélyeinek, esetleges bűnös vágyainak; a kötelességekből sok mindent elhanyagol, a szórakozásokból sok mindent saját rovására túlságba visz. Az ilyen ifjú nem a legkívánatosabb módon készül elő arra az életre, amely tele van korláttal és megkötöttséggel.

Az embernek a létért folytatott küzdelme, bármilyen pályán

működünk is, sok önuralmat, fegyelmezettséget és erős akaratot igényel, ennél fogva ezeknek a tulajdonságoknak a kifejlesztése érdekében kell alkalmaznunk a nevelésnek a tanulóotthon legapróbb jelenségével széniben is a szoktatásnak, gyakorlásnak fontos eszközét. Ezekre nevelik az ifjúságot azok a szabályok, amelyek nem engedik ágyban maradni, ámbátor még jól esnék ott heverészni, amelyek megszabják étkezési idejét, habár éhségét máskor is örömmel verné el, amelyek munkára szorítják olyankor, amikor esetleg jobban szeretne sétálni, vagy szórakozni. Az előírásnak kell szabályozni a növendék sportolását is, hogy a végletektől távoltartsa az erre hajlamosokat. Enélkül egyesek az egészség és a kötelességteljesítés rovására túlságba vinnék a sportolást, a lustaságra hajlamosabbak pedig annyit sem mozognának, amennyi az egészség megtartásához feltétlenül szükséges. Ha az Isten-tisztelet ideje nem volna kijelölve, bizonyára több tanuló igen gyakran elkerülné az Isten házát.

Ebből a néhány példából is láthatjuk, hogy a tanulóotthon olyan közösség, amelynek a nyugodt életét, eredményes nevelői munkáját a szabályokkal megkívánt rend biztosíthatja. Ügyelni kell azonban arra, hogy nem az aprólékos szabályozás, hanem a világos és érthető irányító gondolatok érvényesítése teremti meg az igazi rendet, amelyben ki-ki fegyelmezi önmagát. A szabályok megtartása ugyanis a fegyelmezés. Ezeknek a szabályoknak nem kell az élet minden apró mozzanatára kiterjedni, nem lehet a tanulók életét a tilalmak és parancsok közé szorítani, alkalmat kell adni a tanulók öntevékenységre, számítani kell a fejlődő lelkek jóindulatú belátására és józan döntésére is, mert különben gyűlöletes börtönnek éreznék az otthonukat. Nem a szabályt kell mereven alkalmazni, hanem a benne rejlő elvet kell alkalmas módon érvényesíteni. Biztosítani kell a rendet, de úgy, hogy benne tere nyíljon az egyéni szabadság kifejlődésének. Vigyázni kell azonban, hogy valaki szabadságon szabadosságot ne értsen, mert a szabadság nem az erkölcsi törvények alól mentességet jelent, (ez a szabadosság) hanem azt a benső megnyugvást és felszabadulást, ami az erkölcsi törvények önkéntes vállalásából, a jó önkéntes cselekvéséből fakad. Akinek sikerül a cselekvést megszabó motívumok közül a legértékesebbet választani, az mondhatja magát szabadnak. Aki a rendet, a benne érvényesülő erkölcsi

parancsot autonom erkölcsiségénél fogva megtartja, annak a másokra olyan nyűgös, kínos szabály, szabadságot jelent. Természetesen a házirend tiszteletbentartásának megkövetelése gyakori viaskodásra hívja fel a növendéket ösztönös vágyaival szemben. Itt is tudni kell a nevelőnek, hogy a magasabbrendű törvényekhez való alkalmazkodás, az egyéni vágyakról és kívánságokról való lemondás, tudatos önfegyelmzésnek az eredménye, ami előzetes megértetést igényel. Ezért a rendhez való szoktatásban is nagy szerepe van a megértetésnek, az értelmi meggyőzésnek. De a hangsúly itt az állandó gyakorláson van s közben a tanulónak a rend megtartása szokásává válik. Aki megszokja, hogy a szabályokat meg kell tartania, az nem cselekszik másként. Ezt követi lassan a szükségesség önkéntes belátása, s a szándékos jó cselekedet. Előzetesen azonban a kötelességteljesítést is meg kell szoknunk, akkor elhagyásakor zavaró, kellemetlen érzésünk támad, ami a kötelesség teljesítéshez való visszatérésre készítet. Minél alsóbbrendű valamely cselekedet, annál könnyebben válik szokásunkká; viszont ezért több energiánk marad magabbrendű motívumaink mérlegelésére és kialakítására. Mitrovics Gyula abban látja a szoktatás nagy jelentőségét, hogy: „a szellem-erkölcsi fejlődés magaslatai felé erős és állandó tendenciákat teremt, ezeket a szellem-erkölcsi tendenciákat állandó és belső tulajdonunkká teszi; ebben az irányban tehát jellemünket megszilárdítja.” (21:306.) Ezt tudván a nevelésnek lelkiismeretes következetességgel kell arra törekednie, hogy rend, izlés, jó cselekedet, erkölcsi szempontok szerinti értékelés, az attól irányított magatartás a növendéknek az állandó gyakorlás folytán szokásává váljanak, mert így kialakul a cselekvés irányának határozottsága, állandósága: a jellem. Ennek a kialakulását biztosítja az erkölcsi nevelésnek másik fontos eszköze: a *felügyelet* is.

A felügyeletnek az a célja, hogy a nevelő tudomást szerezzen a növendékek magatartásáról, lássa cselekedeteiket, megismerhesse a cselekedetek rugóit, motívumait, ezáltal fogalmat alkothasson magának a tanulóoththonban az erkölcsiség alakulásánál. Arra való a felügyelet, hogy bizonyos bajokat, erkölcsileg káros vonásoknak a kifejlődését megelőzze, az egyéni vonásokat tudatosítsa, a hasznosakat, nemesekeket fejlessze, a károsakat elsorvassza; s főleg, hogy a tanulókat a

tennivalókra figyelmeztesse. Így a felügyelet bizonyos irányokban állandóan gátlást létesít, bizonyos tevékenységeknek útjába áll, a hajlamokat korlátok közé szorítja. Más tulajdonságokra pedig fejlesztőleg hat úgy, hogy mindig az egész embert, az eszményt tartja szem előtt. Azon az elven alapszik a felügyelet alkalmazása; aki megtanulja, hogy a felügyelet őt védelmezi, az maga is megtanulja az önvédelmet. Két dologra kell a felügyelettel kapcsolatban ügyelni: tűnjék el szigorú ellenröző jellege, tudja róla a növendék, hogy nem a hibáit kutétja, hanem fejlődését, érdekét szolgálja.

A felügyelet könnyebb megvalósítása érdekében egyes tanulóotthonok a családi jelleg, mondhatnók a családi szellem biztosítása végett a növendékeket kisebb csoportokba, családokba, szokták osztani. Az egyes családok élén a nevelőtanárr, mint családapa áll. A katonás nevelést formájában is könnyebben megvalósítja a tanulóotthon ifjúságának a katonai alakulatok szerint történő beosztása. Ezzel a tanulóokban állandóan fejlesztik a katonás szellemet, megkönnyítik a katonás magatartásnak, katonás fegyelmezettységnek kialakítását, ébren tartjuk azt a tudatot, hogy a nemzet nem családokra, vagy egyéniségekre széteső erőszakolt alakulat, hanem az egyén egy erős nagy erkölcsi közösségnek, a nemzetnek a tagja, melynek külső kialakulási formája a katonai állam. Ez a felfogás a tanulóotthon növendékeit nem kis csoportokra bontja szét, különíti el egymástól, hanem egy organizált nagy egységbe foglalja össze. Az egység a század, mely szakaszokra, ez pedig rajokra oszlik. A legkisebb egység a raj, a legnagyobb a század. A felügyeletet ezekben az egységekben a rajparancsnokok, illetve a szakaszparancsnokok végzik. Ezek fölött áll a századparancsnok, aki az egész ifjúságnak felügyelője és a kivonulásoknál vezénylője. Az ilyen beosztásból az a legnagyobb előny származik, hogy az egyes egységek parancsnokságával, felügyeletével a kiválóbb, arra alkalmas tanulókat lehet megbízni. Ez által szerephez juttattuk őket, de ugyanekkor felelősséget is ruháztunk rájuk. Ennek roppant nagy nevelőértéke van. Értzi a növendék, hogy nemcsak önmagáért, hanem a reája bízott tanulóért is felelős, ezért fokozott mértékben igyekszik az erkölcsi törvények megtartására. Mialatt másokat, a rajába, vagy szakaszába tartozó növendékeket ránevel a rend megtartására, önmagában is érik a szükségesség belátása, s

Így ezen az úton jut el felelősség súlya alatt és mások irányítása közben erkölcsi felfogásának teljes tisztultságáig, az autonómia fokáig. A növendékre pedig sokkal nagyobb hatással van, ha a hozzá egészen közel álló társa buzdítja a jóra, mint ha azt csak a nevelőtanár teszi. Nem a nevelőtanár mentesítése ez a felügyelet kötelessége alól, hanem teret akar adni a növendékek öntevékenységének, aminek egyetlen célja, eljuttatni a fejlődő embert a jó önkéntes cselekvésének fokáig, az erkölcsi fejlettség magaslatára. Természetesen végső fokon mégis csak a nevelőtanár végzi a felügyelet munkáját, mivel a tanulóotthon neveléséért végeredményben mégis csak *a* a felelős. A nevelőtanárnak a felügyelet munkáját nagy körültekintéssel, lelkiismerettel és hozzáértéssel kell végeznie. A tanulóotthon életének minden jelenségéről tudomást kell szereznie, de úgy, hogy jelenléte és irányító munkája még se legyen a növendékekre nyomasztó és terhes. Vegyék a növendékek természetesen a nevelőtanár jelenlétét, de tudjanak róla. De ez a felügyelet nem jelentheti a nevelő passzív jelenlétét, mert a felügyelést gyakorló nevelőnek és a növendéknek itt is közös élményben kell egyesülniök. Azt jelenti ez, hogy a nevelő a felügyelet ideje alatt részt vesz a növendék munkájában és a szórakozásában: enélkül, merev ellenőrzés gyakorlása által a felügyeletet végző nevelő szerepe a börtönőr színvonálára súlyedne le.

Nehéz ennek az elvnek érvényesítése a tanulásra szánt szilenciumokon való jelenlét alkalmával. Itt a nevelőnek az a legfontosabb feladata, hogy a zajt távoltartsa, megakadályozza, hogy a gyermekek egymást zavarják, s mindenkit a maga munkájának végzésére kényszerít. Azonban itt ügyelni kell arra, hogy a munkájukban fennakadt gyermekeket útbaigazítsuk, kérdéseikre lehetőség szerint válaszoljunk. A csendes foglalkozások alatt a nevelő is olyan foglalkozásról gondoskodik a maga számára, ami megfelel a növendék foglalkozásának. Ez a nyugalom biztosítása és a példaadás szempontjából egyaránt fontos. Ha pedig a felügyelet a növendékek játékára, vagy szórakozására terjed ki és a nevelő maga is részt vesz abban, le kell ereszkedni a nevelőnek a növendékek színvonálára azért, hogy jelenlétét ne érezzék a növendékek alkalmatlannak, de ugyanakkor lehetőleg emelje is a növendékeket.

a maga színvonalára. Jelenléte mindig a színvonal emelkedését jelentse a növendékek számára.

A felügyelet alkalmával tapasztalt súlyosabb mulasztások miatt, a növendékek a nevelőtanár előtt katonás formában megtartott kihallgatáson tartoznak megjelenni és a mulasztások okáról számot adni. A panaszok meghallgatása, az engedélyek kérése is elsősorban a kihallgatáson történik. Ez is a katonás szellemben, fegyelmezetségben való nevelésnek külső formája, A hibák kijavítása ne durva korholás, hanem jóindulatú tanács alakjába történjék. Csak akivel szemben ez nem vezet eredményre, kell néha keményebb eszközöket alkalmazni. A nevelőtanár bölcs belátásán fordul meg, milyen eredményesen tudja végezni a felügyeletet, ugyancsak az ő személyétől függ nagy mértékben a tanulóotthon nyugalma, vagy ennek ellenkezője.

Ugyancsak a nevelőtanárnak kell végezni és életével megvalósítani az erkölcsi nevelésben annyira fontos *példadást*. Ennek a nevelési eszköznek a fontos volta és alkalmazásának eredményessége már a külső mozgásokra vonatkozó utánzási hajlamból kitűnik. Nagy jelentősége azonban lélektani okaiban rejlik. Eduárd Spranger az ifjú erkölcsi fejlődésével kapcsolatban felteszi a kérdést hogy mi a legfontosabb az ifjú erkölcsi fejlődésében? A felelet így hangzik: „Az az egyetlen ember, akihez az ifjú egész bizalmával kapcsolódik.” (32:176) A tanulóotthonban pedig az az ember az ifjú előtt álló eszménykép, a nevelő. Ha ezt meggondoljuk, be kell látnunk azt az irtózatot felelősséget, ami a nevelőre helyzeténél fogva hárul. Ennek súlya alatt kell tenni minden lépést, kell berendeznie egész életét. Száz meg száz szem figyeli öltözetét, mozgását, magatartását, beszédjét, munkáját, szórakozását, egész életét és kutatja a kíváncsiságnak, vagy a rajongásnak különböző fokaiival azokat az elveket, eszméket, melyek a nevelő gondolkodását, életét irányítják. Ezért mondja Mitrovics Gyula a példaadással kapcsolatosan, hogy a nevelőnek nincsenek hivatalos órái. A nevelőnek egész élete egy isteni szolgálatra felajánlott élet, amelynek minden pillanata kell, hogy megszentelve legyen. A nevelőnek egész élete mások érdekében folytatott szüntelen szolgálat, melyet a legtisztább erkölcsiség kell, hogy áthasson. A tanulóotthon egész nevelésének eredményessége, a sikere azon fordul meg, hogy mennyire adja a ízelelős nevelő a maga életévei a példát az önmegettartóztatásra, a kötelességteljesítésre,

az emelkedett gondolkodásra, az eszményeknek tett önkéntes szolgálatra, az áldozatkészésre, a tiszta erkölcsiségre. Soha nem kívánhat a nevelő mást a növendéktől, csak azt, amire a maga életével adja a példát. Megfordítva, amit a nevelő kíván, arra magának kell a példát adnia. De nemcsak képmutatóan, nem csak akkor, ha a növendékek látják, hanem a szel'lemiségnek a nevelő egész életét át kell hatnia, annak az élet minden kis mozzanatában kell érvényesülnie. Nem cselekedhetem erkölcstelenül abban a tudatban, hogy most úgysem látnak a növendékeim. Még nagyobb vétség az egész emberiség erkölcsi színvonalának emelése ellen az, ha a nevelő erkölcsileg káros hatásokat áraszt ki magából, ha a növendéke előtt a gyöngeségnek legkisebb jelét is árulja el. Végtelen nagy rombolás a nevelés munkájában egy-egy benyomás, melynek során a növendék azt tapasztalja, hogy nevelője olyat követett el, ami neki tiltva van, illetve aminek a káros voltáról őt már másik nevelője értelmi úton igyekezett meggyőzni.

Ebből az következik, hogy nevelő, akinek helyzeténél fogva az eszménykép magaslatán kell állania, csak erkölcsileg fejlett ember lehet. Az erkölcsi fejlettség jele a felelősségérzet, amely nem enged az emberrel sem önmaga, sem a reája bízottak érdekében semmi gyöngesége, semmi méltatlan cselekedetet. A felelősség az, ami a nevelőtől határozottságot, önbírálatot, önfegyelmezési, de mindenek előtt feltétlen kötelességteljesítést kíván. Önkéntes boldogító hódolatot — kötelességnek, melyről Kant mondja: „Kötelesség, nagy szent név, mely büszkén elútasítasz minden közösséget. . .” Valóban ez jelenti a nevelőben minden egyéb érdeknek, tetszésnek, ellenszenvnek a leküzdését. A felelősségérzet szab irányt a nevelő munkájának. Ez az alapja az önuralomnak, ami a nevelői munka egyenletességét biztosítja.

A felelősségérzéssel rokon érzés a nevelőben a növendéke iránt érzett szeretet. Ez készíti a nevelőt az erkölcsi törvényeknek való hódolat mellett arra, hogy mindig javát akarja a növendéknek, mindig annak érdekét szolgálja, s így egész életével neki a legnemesebb példát szolgáltatassa. A szeretet, amit a növendék áhítva keres és megérez, s viszont szeretettel, tisztelettel, hódolattal, benső odaadással, követéssel viszonz. A nemes példaadásra készítő szeretetről így ír Makkai Sándor a „Magunk revíziója”-ban: „Az ifjúság lelkében van egy ellen-

tét, amely épp oly csodálatos, mint amilyen természetes. Az ifjúság nem szereti a tekintélyeket, de szíve mélyéből szomjúhozza a hódolatot. Ez a hódolat mindig megcsalódik, ha a hős, akinek szól, pusztá tekintélynek bizonyul. Csak egyetlen egy esetben válik az élet hatalmas lendítő erejévé, ha a szeretet ellenállhatatlan sugárzása váltotta ki.

Az ifjúság a szeretetet szomjazza. A szeretet az, amit sok vak hódolatában is keres és aztán csalódva a bálvány széttörik. De az igazi szeretet, amely minden értelmet felülhalad, az életének soha el nem feledhető, mindig alakító és föl-szabadító — egyúttal megmentő segítője lesz. Tudjuk-e mi úgy szeretni az ifjúságot, hogy érettük gyűlölni tudjuk a saját bűneinket és az ő életükért magunk is megújulunk? Ez a mi nevelésünk revíziójának a titka. (17:256.)

Valóban csak azt illetheti meg a nevelői név, csak az léphet a nevelői hivatás magasztos területére, akit az ifjúság iránti érzett szeretet arra késztet, hogy elhagyja érte saját bűneit. De ugyanakkor azáltal a magasztos eszménynek, az ifjúságért való élésnek az ifjúság megmentéséért folytatott küzdelemnek árán az erkölcsiség magaslatára emelkedik a nevelő, erkölcsös lesz, méltó arra, hogy az ifjúságnak eszményképül szolgáljon. Fogalmazhatnók ezt úgy is, hogy csak az legyen nevelő, akit mások sorsa, mások fejlődése érdekel, aki másokért felelősséget érez. De akiben ez megvan, az már a közösségi törvénynek, az erkölcsi törvénynek engedelmeskedik. Végül is ugyanaz az eredmény: nevelő csak az erkölcsi fejlettség magaslatán álló ember lehet; az erkölcsi fejlettség magaslatán álló ember nevelő. Nevelő, mert számtalan fejletlenebb ifjúnak lesz az eszményképe, nem egekbe emelt bálványa, hanem az az érettebb egyéniség, akiben a kereső, még magáról nem biztos lélek saját jobbik énjét fedezi fel. Ha valóban eszményi ember a kiválasztott nevelő, a növendék sokáig belső függésben lesz vele. A növendék a nevelőjében látja megtestesítve az erkölcsi világot, ezért őt még apróságokban is utánozza. Az így keletkező két emberarc: a vezető baráté a növendék szemével nézve és a fejlődő az érettebb szemében általában a tiszta emberi eszmény egységes képévé forr össze és ebben a szellemi légkörben fejlődik ki a legbensőségesebb lelki közösség ... Ezeket a nevelőket teljesen szabadon válasszák és a választás sokat elárul a fejlődő jellemről... Minden esetre a

legnagyobb követelményeket állítják fel vele és magukkal szemben ... Ettől az eszményképtől függ az életben való hit.” (Spranger.) (32: 177.)

Mire jó ez az egy személyhez való csatlakozás? Arra, hogy az így választott mintán tudja a személyiség önmagát formálni. Előbb függenie kell az embernek egy idegen személyiségtől, hogy maga legyen személyiséggé. Ez pedig a tanulóotthonban a példaadó nevelő, akiben a növendék hosszú időig bensőleg a követésben szorosán kapcsolódik. De későbbben érettebb ifjú függetleníteni igyekszik magát a nevelő hatásától. Csaknem mindig bekövetkezik néhány év után a lassú, vagy hirtelen szabadulás az erkölcsi példaképtől, akit az ifjú magának választott; Amikor az ifjú azt érzi, hogy nem teljesen szabad bensőleg, hogy magatartása, cselekedetei csak utánzatok, nem önkéntességből, saját énjéből fakadnak, akkor nem ritkán a gyűlölet érzése támad az iránt, akivel az ifjú addig oly belső összetartozás viszonyában élt. Összetöri a bálványt. Éppen erős jellemeknél szokott ez bekövetkezni. De az eszményi nevelőnek nem csak, hogy bele kell törődnie a nevelő ilyennemű személyi tragikumába, hanem éppen magának kell építeni a hidat, mely az ifjút a választott eszménykép követésétől, a tőle való függéstől a belső függetlenséghez, a valódi szabadsághoz átvezeti. Az csak átmenete a nevelésnek, hogy az ifjú magát idegen mintára formálja; a fejlődés ott folytatódik, mikor az ifjú megkezdi önmagától, hogy saját maga legnagyobb lehetőségeit kifejtse. A nevelőben élő legfőbb szeretet szabaddá tesz, úgy tart birtokában. Csak így birtokol örökké.

A gyakorlatban ezt a nevelő azzal valósítja meg, hogy a vívódó, önmagát az eszménykép hatása alól függetleníteni akaró ifjút teszi meg a fejletlenebbek előtt eszményképpé azzal, hogy a katonás szervezetben szerephez juttatja, felelősséget ruház rá, parancsnoksággal bízva meg. Ezzel a példakép hatása alól felszabadíthatja, de az eszmény szolgálatára való elkötelezéssel fejlődésének is irányt szab. Önmaga számára pedig a barátság útján kötelezheti el, ami a kölcsönös szeretet és tisztelet viszonyából kell, hogy a fejlettség magasabb fokán kivirágozzék.

A példaadás nagy erkölcsi jelentőségét tehát abban kell látnunk, hogy a jó törvényét nem lehet kimeríteni a kötelezett-

ség egyetemes érvényének elvével, neu elegendő megismertetni az erkölcsi ideálokat és a cselekvés rugóiuul szolgáló szimpatikus érzéseket kifejleszteni, hanem megvalósításukra az általános érvényesülésük céljából fejlett erkölcsü nevelőnek kell adni a személyes példát. Az erkölcsi törvény a maga eszmei magaslatán csak formális törvény, melyet élő szervezetnek kell irányítani és szabályozni. Egyrészt konkrét képet ad az erkölcsi eszmény a személyi — szellemi élet alakításánál, másrészt pedig az erkölcsi eszmény konkretizálása a személyi — szellemi életben történik meg. Az ifjú az erkölcsi eszmét legkönynyebben és legvilágosabban a személy életében látja, érzi és érti meg, személy kell neki, példa, eszménykép, aki azt az erkölcsi eszmét számára a maga életével átsugározta. Magas eszmények átsugározatására emelkedett szellemű személyiségek, nevelők képesek, Nem kell azonban azt gondolnunk, hogy a növedék erkölcsi fejlődésének az alakításában csak az ő példájuk hat. Fontos itt a környezet és a tanulóársak példája is, éppen azért a példa tárgyalásánál erről is szólnunk kell, mert csak így érthetjük meg az ezzel szoros összefüggésben levő nevelési eszközöknek: a büntetésnek és jutalmazásnak szerepét.

Amikor a nevelőtanár személyes példájának nagy jelentőségéről szolottunk, abban láttuk ennek a ténynek lélektani okát, hogy az ifjú saját jobb Énjét fedezi fel egy érettebb egyéniségben, akihez bensőleg kapcsolódik. Ez a személy azonban nem szükségképpen nevelőtanár, sok esetben lehet tanulóárs, egy komolyabb ifjú, sőt nála nem is komolyabb ifjú, csak olyan vonásokkal rendelkező, melyek a másiknak tetszenek, melyeket követendőnek ítéel. Ezeket a példaképeket az ifjú mindig szabadon választja és a választás sokat elárul a fejlődő jellemről. Sokszor nem is tud róla az ifjú, hogy magatartása társai körében utánzókra talál. Annál inkább kell a nevelésnek ügyelni arra, hogy minden ifjúból, különösen pedig a nagyobbakból, a fejlettebbekből csak kedvező, erkölcsi értékű hatások áradjanak a kisebbek, a fejletlenebbek felé. Ezért kell külsőleg is elsősorban a nagyobbaktól megkíválni a rendnek a megtartását, mert a kisebbek az ő példájukon indulnak el. Ezért kell őket a parancsnoki tisztségekkel felruházni, így felelőséghez juttatni, mert felelőség mindenképpen van a példa vonzó és formáló erejénél fogva minden idősebb,

nagyobb növendékben, csak nem mindig tudatos az bennük. A megbízatás révén a felelősség több-kevesebb mértékben mindnyájunkban tudatossá válik. Nagyon sok esetben jobban belátja a kisebb növendék is sok dolognak, erkölcsi törvénynek a szükségességét, ha annak önkéntes követésére a hozzá még korban olyan közel álló tanulótársaktól látja a jó példát. Hogy a nevelőtanár erkölcsös, azt természetesnek találják, az már ott van korban, fejlettségben, hogy más nem is lehet. Annak a körülményei is olyanok, hogy könnyű neki erkölcsösnek lenni, vagy erkölcsösnek látszani. Mert néha így is gondolkoznak. De ha a tanulótárs erkölcsös, akkor a társakat gondolkodóba ejti. Izgatja őket, hogy már ilyen fiatalon lehet bensőleg magaslatra jutni. Ők is megpróbálják. Így indul el a példa nyomán a követni akarás. Éz a társak példájának a hatása. A tanulóotthonban a tanuló akaratának irányítására, nevelésére a társaktól igen fontos hatás indul még ki.

A növendék akarata a tanulóotthon életformáin és a nevelő akaratán kívül nem egyszer társainak tömeg és az egyeseknek egyéni akaratával találja szemben magát. Megtanulja, hogy néha ellentétes, vagy legalább is idegen akarattal áll szemben, nem egyszer munka, vagy játék közben. Ebből vagy nézeteltérések, vagy hangos avagy néma mérközések erednek. Ezekből megismerheti a nevelő a növendék egyéniiségének igen sok vonását, viszont ezeknek a mérközéseknek nyomán az élet kezd a maga küzdelmeivel a növendék lelki szemei előtt derengeni. Így tanulja meg a gyermek, hogy az élet nem az élvezetért van, hanem a kötelességeknek olyan láncolata az, amelynek egyik fő eleme a küzdelem, amit minden élni akarónak vállalnia kell. Ugyanakkor megismeri a tisztességes küzdelem határait és eszközeit, továbbá az erős, a gyáva, a tiszteletreméltó, az alattomos ellenfelet. Ezek hatására kifejlődik ítélőképessége, erkölcsi érzéke, így jelleme alakul a társaival folytatott küzdelemben,

Az egyes tanulók, vagy nevelők hatását messze felülmúlja az a hatás, amit a növendékre a tanulóotthon tagjainak összessége, mint tömeg gyakorol. Mitrovics Gyula a tanulóotthon nevelésének alapját éppen a társak szuggesztív hatásában látja azzal a nyomatékkal, melyet a tömeghatás az együttélés folytán az egyes személyek példaadásának megad. Ezzel van összefüggésben a jutalmazás és a büntetés

kérdése, amennyiben az a tanulótársak tudatával buzdító, vagy elrettentő példaként történik. A példa nevelő erejénél fogva a jutalmazásnak nemcsak az egyén, hanem a közösség szempontjából is nagy fontossága van. Ugyanaz mondható mulasztás esetén a büntetésről is, amit ugyancsak úgy kell a bűn nagyságához mért fokon alkalmazni, hogy mindazok, akik a mulasztásnak, hibának, vagy bűnnek tanúi voltak, tudomást szerezzenek az elnyert büntetésről is okulás céljából. Az egyes esetekre vonatkozó jutalmazás és büntetés egyetemes tanulságai vonatkoznak a közvetlenül nem érdekeltre is. Mi a lényege mindkettőnek?

A jutalmazásban a nevelőnek a növendék magatartása, munkája fölött érzett meglepedése, elismerése, a büntetésben pedig a növendék mulasztása, hanyagsága miatt érzett nem tetszés, elégedetlenség jusson kifejezésre. Szükségessége az emberi léleknek azzal a vonásával magyarázható, hogy elismerés, siker nélkül nehezen tart ki az ember állandóan egy munka mellett; ha pedig tisztában van bizonyos dolgoknak kellemetlen következményeivel, esetleg tapasztalatból ismeri is azoknak a hatását, tartózkodik az ilyen cselekedetek végre hajtásától. Így a nevelés a jutalommal a növendéket a helyesnek vélt irány megtartására, munkájának folytatására akarja rábírni; a büntetéssel pedig a mulasztás, a hanyagság, vagy káros cselekedetek gyakorlásától akarjuk a tanulót visszatartani. Jutalmazás és büntetés nélkül nem igen mehet végbe nevelés, habár hangsúlyoznunk kell, hogy mindkettőnek csak másodrendű szerepe van az erkölcsi nevelésben. Könnyen megtörténhetik, hogy valamelyik eszköznek kissé túlzott alkalmazásával többet érthetünk a nevelés ügyének, mint használni tudnánk.

Szükség van arra, hogy a nevelő kifejezésre juttassa a növendék helyes magatartása, szorgalmas munkája és becsületes felfogása feletti tetszését, mert ez arra a belátásra bírhatja a növendéket, hogy jó irányban halad és további buzdítást nyújt. Tartózkodni kell azonban attól, hogy az elismerés anyagi értékek jutalmazásával jusson kifejezésre. Az ilyen jutalmazások hozzászoktatják a növendéket az anyagi értékeléshez, s feledtetik vele a szellemi értékeket. S ha netalán valamikor az anyagi jutalom elmarad, a növendék elkedvetlenedik. Azt a felfogást kell kialakítani a növendék lelkében, hogy a munka

sikerén érzett öröm legyen legfőbb jutalma, vagy még néha nem is az, hanem maga a munka benső értéke. Ez a szellemi értékek megbecsüléséhez, magasabbrendű értékeléshez vezetí míg az anyagi javakkal, előnyök biztosításával történő jutalmazás a növendék önző hajlamainak és érzékiségének az érvényesülését segítheti elő.

A büntetésből a hibák káros következményeit kell a növendéknek megtanulnia, s hatására a helytelen irányból vissza kell térnie. Csak a fejlettség igen alacsony fokán, csak a legszükségesebb esetben és akkor is egyéb eszközökkel együttesen alkalmazható a testi fenyítés. Szükség van rá, de a nevelőnek tudnia kell, hogy mikor és kivel szemben. Rousseau és Spencer a természetes büntetéseket ajánlja. Ez abban áll, hogy a növendéknek el kell viselnie cselekedete következményét. Ez sok esetben eredménnyel alkalmazható, de nem mindig. Sőt a fiatalabb korban még a mesterséges büntetésekre is szükség van, mert a fejletlen szellemű gyermekre szellemi eszközökkel még nem lehet hatni. Azonban az emberi élet szellemisége, ennek a szellemiségnek a kifejlesztésére irányuló törekvés azt kívánja, hogy a durva, materiális eszközök helyébe fokozatosan a szellemi eszközöket állítsuk be, és azoknak hatását biztosítsuk a nevelés jellemfejlesztő munkájában.

Az ember egész életét a szellem irányítja. Annak a kifejlesztésére kell a nevelés minden mozzanatának törekednie. Aki állandóan durva materiális eszközökkel fegyelmez, elfelejtkezik a nevelés tulajdonképpeni céljáról, megtagadja az ember szellemiségét s az autonóm erkölcsiség kifejlesztése helyett brutalitásoktól rettegő farizeusokat nevel.

Fegyelmezésünkkel a növendékeket cselekvésre akarjuk készíteni. A cselekvések létrehozásában nagy szerepük van az érzelmeknek. Éppen ezért tartunk mindig szem előtt fegyelmezésünknek érzelmi hatásait, A fegyelmezéssel járó érzelmenek mindig fölemelőnek és lendítőnek kell lenni. Ezt úgy érhetjük el, ha érdemtelenül senki sem részesül sem jutalmazásban, sem büntetésben, s mindkét eszköz legyen arányban a teljesítéssel vagy mulasztással, ami miatt alkalmazzuk. A fő szempont pedig az legyen, hogy mindig tudja a növendék, hogy miért kapja a büntetést, ez az értelmi rész; igazságosnak, szükségesnek érezze a büntetést, ez az érzelmi rész, amelynek mellözésével ez a nevelési eszköz anyagi durvasággá ala-

csonyodik. Az életnek munkára, küzdelemre edzett jellemekre, akaraterős emberekre van szüksége. Ennek a kialakítását az ember szellemiségének kibontakoztatása biztosítja. Erről feledek meg az, aki állandóan és kizárólag materialis durvaságokkal fegyvelmez. „Lélekkel szóljunk a lélekhez, mert különben az anyag lesz úrrá a szellem fölött: eldurvul az ember.” (Mitrovics.) (21:303)

Nem szabad azonban ebből a nevelőknek azt a következtetést levonniok, hogy a durvaság elhagyása a szigorúság feláldozását a fegyelem megszűnését jelenti. A szigorúságra a fejlődő ifjúsággal szemben végtelen nagy szükség van. Ez a szigorúság azonban ne a gorombáskodásban, hanem a vas következetességben, a kötelességteljesítés feltétlen megkívánásában nyilvánuljon. Az erkölcsi alapon álló nevelőnek sohasem szabad elveiből engednie, nem lehet megalkuvó, nem nézhet el semmiféle mulasztást sem; állandóan egy a feladata: ránevelni s\ reája bízott ifjúságot a kötelességteljesítésre. Ezt pedig elsősorban következetességével éri el. Hiába gorombáskodik a kapkodó, következtelen nevelő. Utasításait nem teljesítik, hanem ellenvetésekkel élnek vele szemben, mert hamar kiismerik, habozó, ingadozó természetét. Ha még hozzá meg gondolatlanul alkalmazza a legdurvább materiális fenyítő eszközöket, hamar kimeríti a rendelkezésre álló lehetőségeket, s csakhamar azt tapasztalja, hogy tehetetlenül áll egy fegyelmezetlen, engedetlen tömeggel szemben. Így aztán hamar elveszti a nevelés lehetőségébe vetett hitét, az ilyen elhamarkodásból származó kudarc és tehetetlenség könnyen megtépzhatja a nevelő idealizmusát. Ezzel szemben a szellem ereje végtelen, lehetőségei kimeríthetetlenek. Bőven talál benne fegyvert és eszközt az elvi alapokon álló nevelő ahhoz, hogy akaratát érvényesítse, s nem kell a követelményekből, a szigorúságból engednie akkor sem, ha nem akar nevelésében sűrűn durva eszközöket alkalmazni.

Ezek a tanulóotthon erkölcsi nevelésének a legfontosabb eszközei. Az eredményes munka megvalósításának lehetőségét az eszközök ismerete mellett az biztosítja, ha tudjuk, hogy milyen módon és milyen szellemben kell ezeket az eszközöket alkalmaznunk.

VI.

A tanulóotthon szelleme.

Már az előbbi fejtegetésekből is kitűnt, hogy egyik nevelési eszközt sem lehet és nem szabad önmagában, a többitől szigorúan elkülönítve alkalmazni. Amiként az ember számtalan lelki vonás szoros és bonyolult összefüggéséből áll, úgy az alakítása, formálása, irányítása is több egymással összefüggő tevékenység feladata. A nevelés eszközeit csaknem állandóan együtt, egyszerre alkalmazzuk, csak egyszer az egyik, másszor a másik eszközön vari inkább a hangsúly.

Az pedig, hogy milyen következetességgel, milyen szigorúsággal, a felelősség tudatának mekkora súlyával alkalmazzuk a tanulóotthonban az erkölcsi nevelésnek az előbb ismertetett eszközeit, az a tanulóotthon szellemétől függ. Ezt a szellemet pedig az erkölcsi nevelés célja és a tanulóotthon sajátos helyzete irányítja.

Fontos a tanulóotthonban az osztálytalanság, ami azt Jelenti, hogy a különböző társadalmi osztályok gyermekei azonos bánásmódban részesüljenek. így biztosítható a tanulóotthonnak családi jellege Ez a bánásmód azonban részint az anyagi ellátás azonosságát, részint a nevelést irányító elveknek egyforma következetességgel való alkalmazását jelenti. Az ember belső differenciáltságánál fogva képtelenség lenne azonban azt kívánni, hogy az egyforma következetességgel alkalmazott elvet egyforma módon, azonos formában érvényesítse a nevelő minden növendékkel szemben. Egyenlően bánni csak egyenlőkkel lehet Egyenlők pedig nincsenek, ennél fogva a nevelőnek külön-külön meg kell ismernie a tanulók egyéniségét, hogy aztán valamennyit a maga képére, vagy a benne élő eszmény mintájára formálhassa.

Akár az egyes növendékkel, akár az összességgel szemben alkalmazza a nevelő az erkölcsi nevelésnek egyik, vagy másik eszközét, az alkalmazás módját mindig a nevelési célnak állandó szemmeltartása kell, hogy megszabja.

Mai nevelési eszményünk a katonás fegyelmezettséggel bíró, a közösség, a nemzet szolgálatában álló valláserkölcsi személyiség. Ebből adódik, hogy a tanulóotthon szellemének kemény, következetes, szigorú bánásmódban kell megnyilat-

kozni. Csak így végezheti a tanulóotthon eredménnyel jellemformáló tevékenységét, így lehet a munka eredménye a katonás fegyelmességű, kötelességteljesítő személyiség. Amint már előbb is mondtuk, nem durvaságot és kaszányai hangot jelent ez a tanulóotthonban, hanem az elvek következetes érvényesítését. A rendnek, fegyelemnek, munkának, kötelességteljesítésnek, egymás megbecsülésének, az erkölcsi törvények tiszteletben tartásának szigorú megkövetelését. Szigorú megkövetelését, de olyan íormában, amellyel mégis biztosíthatjuk a tanulóotthonnak otthon jellegét, családiasságát, melegségét. Ennek a két szempontnak összeegyeztetése kívánja a legnagyobb nevelői céltudatosságot, higgadtságot és bölcs belátást. Az ifjúság hanyagságra, lustaságra, felületességre hajlamos, jobban szeretne szórakozni, mint komoly munkát végezni, tömegben egymásra, egymás érdekeire nem igen szoktak tekintettel lenni. Számptalan összeütközésre van alkalom addig is, míg a növendék helyzetét, jogait és kötelességét megismeri a tanulóotthonban. Ha a nevelőtanár nem ügyel arra, hogy az általa hangoztatott követelmények nevelési jelentőségét, a tőlük várt eredmények fontosságát kellőképpen megismertesse a növendékekkel, vagy ha egyazon tanulóotthonban működő több nevelő között nincs meg az elvekben, a célkitűzésekben, az eszközök alkalmazásának a módjában az összhang, ha a nevelők nem végzik egyforma lelkiismeretességgel és következetességgel a munkájukat, könnyen kialakulhat a növendékek között az a felfogás, hogy az a nevelő az „ideális”, amelyik több engedményt ad a növendéknek, ritkábban ellenőriz, kevesebb hibát vesz észre, nem olyan szigorú, egy szóval több „szabadságot” enged. Könnyen kicsinyesnek, sőt rosszindulatúnak minősítik ezzel szemben azt a nevelőt, aki többet kíván, következetesebb, szigorúbb és fő elve, hogy mindenkit első-sorban munkaszeretetre és pontos kötelességteljesítésre neveljen. Az engedményeket nyújtó „ideális” nevelő az ifjúság előtt népszerű lesz, míg a szigorúbb nevelőtől ilyen körülmények között, az előbbi nevelő rossz példájának a hatására bensőleg eltávolodhatnak. Olyanforma lesz a két nevelő helyzete, mint annak a két szülőnek, aki ellentétes módon, ellenkező elvek szerint neveli gyermekét. Az egyik azt gondolván, hogy a gyermeket úgy szeretheti igazán, ha minden kívánságát azonnal teljesíti, önző, hanyag, kö-

vetelőző, lusta, s feladatainak elvégzésére teljesen képtelen embert nevel gyermekéből. A másik az életre akar nevelni, azért nem kedvében jár a gyermeknek, hanem érdekét szolgálja azzal, hogy komoly küzdelmeket igénylő feladatok elé állítja és korán hozzászoktatja a lemondáshoz azzal, hogy nem teljesíti vakon gyermeke minden kívánságát. Az előbbi szülő azt gondolja, hogy gyengesége árán gyermeke ragaszkodó szereletét biztosítja a maga számára, pedig az csak az önzését, kívánságának teljesítését szereti szülőjében. A másik szülő számol azzal, hogy gyermeke pillanatnyilag eltávolodhatik tőle, ridegebbnek vélheti magatartását, de van benne erő annak az elviseléséhez, mert tudja, hogy az élet őt fogja igazolni. Valóban gyermeke látván társainak helyzetét, különbséget tesz a szülők nevelési eljárásai között, s hajlandó saját szülője szeretetét kétségbe vonni. De az mindig, vagy legtöbbször csak átmeneti állapot. Igaz, hogy csak kevés eset az, ahol a gyermek annyira megértő, hogy a szülőkkel szemben az őket megillető szeretetet akkor is kimutassa, ha neki a szülei nem adnak úgy meg mindent, mint más gyermeknek. Nagy lelki erő és erős céltudatosság kell ahhoz, hogy a szülők ilyen áron is okosan tudják nevelni a gyermekeket. Ehhez nekik erő a gyermek jövőjéért érzett felelősség tudata adhat.

Amikor azonban a gyermek kilépve az életbe keményen tud küzdeni, akarni, dolgozni, lemondani anyagi előnyökről szellemi értékekért és szilárdan ki tud tartani a nagyobb célokért folytatott küzdelemben, feltétlen hálával gondol vissza szüleire, akiknek okos nevelése folytán vált az élet kemény harcosává, s ez által a társadalom hasznos, becsületes tagjává. Éppen olyan nagy hálával gondol az ilyen gyermek szüleire, mint amilyen kegyetlenül megátkozta szüleit a majomszeretettel nevelt, elkényeztetett gyermek az élet későbbi szakaszán. Az élet ugyanis nem teljesíti olyan vakon, olyan készséggel kívánságait, mint a szülők, s aki nem tanult meg lemondani, könnyen a bűnözés útjára lép, ha vágyai akadályokba ütköznek. Az ilyen ember a rossz nevelés folytán szükségszerűen bekövetkező züllés fertőjében azokat a szülőket hibáztatja, akiknek a gyengesége, majomszeretete révén ide jutott.

A nevelő a szülő munkáját, nevelői munkáját folytatja az életnek abban a szakaszában, amikor a szülő már kevesebb hatást tud gyakorolni akár térbeli, akár lélekbeli

eltávolodás miatt. Azt láttuk, hogy a szülő nevelésének fő a gyermek jövő sorsa iránt érzett felelősség szabott irányt, ugyanígy a nevelő eljárásának milyensége is attól függ, hogy milyen mértékben érez felelősséget a nevelő a reája bízott gyermek jövő sorsa iránt. Ha az okosan, de szigorúan nevelő szülő végeredményében jobban szerette gyermekét, mint az, aki korlátlanul hagyta gyermeke önző hajlamait mások rovására kifejlődni, akkor a nevelők közül is az szereti jobban a növendékeket, aki szigorúbb fegyelmezővel, vas következetességgel engedelmességet, következetességet, kitartást, munkabírást kíván növendékétől. Ha az ember értéke attól függ, hogy feladatait hogyan végzi az életben, nem közönbös dolog az életre nevelés szempontjából, hogy a feladatok pontos elvégzésének belső lelki feltételeit oktatással, szoktatással, példaadással, ha kell büntetéssel a növendékben minél teljesebb mértékben kifejlesszük, előbb szokásává, majd életelvvé tegyük. Jó nevelő azt olyan mértékben igyekszik megvalósítani, amilyen mértékben felelősséget érez az egyes növendék és azon keresztül az egész nemzet jövő sorsa iránt.

Ha a szülő árat fizetett a gyermeknek örökségként adott tisztultabb életelvek átörökítéséért a közte és a gyermek közötti viszony melegségének esetleges feláldozásával, akkor a nem kedvező környezetben működő nevelő is olyan nagy árat fizet elveinek átörökítéséért, vagy legalább is az ezek érvényesítéséért folytatott küzdelemért, amilyen magasra tűzte ki a célt. Annál inkább fenyegeti a nevelőt ez a veszedelem, mivel a nevelő mégis csak idegen. Ha emelkedett gondolkodású, érettebb lenne a nevelőre bízott ifjúság, akkor inkább tudná becsülni az érte nagyobb áldozatot hozó szigorúbb nevelőt, mint az engedményeket nyújtó felületes embert. De éppen ennek a megláttatása a nevelő feladata. S csak a fejlettség, az értékelés magasabb foka lehet már az, amikor belső érteke, a nevelés ügyének tett szolgálat miatt vonzódik a növendék a nevelőjéhez. A fejletlenebbek mindig az elnéző, kevésbé szigorú embert kedvelik. Ez sok nevelőt csábít a megalkuvásra, mert a népszerűség sok embert boldogít, érte sokan sokat áldoznak.

Ezt tudva a nevelőnek nemcsak a cél felé kell a növendékeket irányítani, hanem a megnemértéssel is kell állandóan küzdenie, gyöngíteni kell azt a felfogást, hogy alkalmazott

eljárását a kicsinyesség, a szeretetlenség, vagy pláne rosszindulat irányítja. Szigorú nevelőt ugyanis nem egyszer ér ez a vád. Újra és újra bizonyoságot kell arról tennie, hogy minden tettét magasabb célok megvalósításának a vágya és a szeretet irányítja. Kitartást igényelő erős küzdelem ez, a megnemértés lehetőségének állandó tudatával, amely küzdelemhez valóban kell a legmagasabbfokú hivatásérzet. Nem csoda, ha a megalkuvó természetek hamar engednek a követelményekből, az elvekből, látva a megvalósítás ilyenmű nehézségeit. Erezve pedig az engedményeket követő hálálkodást, könnyen átcsapnak az olcsó népszerűség hajszolásába.

Ne ez legyen azonban a nevelői munka jutalma, hanem az a tudat, hogy a növendék fejlődése kívánatos menetének biztosítása érdekében minden lehetőt megtett. Akit. csak ez a tudat nyugtat meg, az a munkája eredményét is majd csak tapasztalni íogja; ha pedig ez elmarad, akkor sem vádolhatja az elveszett emberért a büntudat. Érti ugyanis, hogy emberileg növendékéért már többet nem tehetett, ami azon felül történt, azt már Isten akarta elveszett embertársának eleve elrendelésével, így belátja, hogy a nevelés sokat tehet, de nem mindenható.

Ezzel szemben a népszerűség hajszolásáig lealacsonyodott nevelő a majomszeretettől irányított szülő sorsára juthat, mert amikor a kötelességét teljesíteni nem tudó, fegyelmezetlen, gyöngé akarató, önző, lustaságra hajlamos, megalkuvó ifjúság ezeknek a hibáknak a lenyesegetése nélkül, sőt ezeknek a kikristályosodásával a botrányok sorozatát idézi fel mindenütt, ahol az élettel próbálkozik, hitványságáért a vád nevelőire száll. Azokra, akik annak idején ezért az emberért és ezen keresztül az egész emberiségért nem érezték a felelősséget.

Ezeknek a körülményeknek ismerete megszilárdíthatja a tanulóotthon nevelőiben azt a felfogást, hogy egyetlen feladata lehet az erkölcsi nevelés terén: a legjobbnak felismert eszmék előtt való feltétlen hódolat, a kötelességnek minden áron való teljesítése, az elveknek minden körülmények közötti érvényesítése. Ezért pedig csak egyetlen igazi jutalma lehet, nem a népszerűség, nem a fejletlenek rokonszenve tetszése, hanem saját lelkének nyugalma: lelkiismerete. Ilyen felfogással biztosíthatja a nevelő a tanulóotthon tiszta szellemét, az erkölcsi

eszményeknek való hódolatot, a kötelességteljesítés, a munka becsületét.

Úgy határoztuk meg a nevelés célját, hogy az embernek a nemzeti társadalom szolgálatában álló *valláserkölcsi* személyiség méltóságára való emelése.

Ebből az következik, hogy az egyén nevelése, kifejlődése, vagy fejlettsége akkor lesz teljes, ha a legmagasztosabb erkölcsi eszményektől irányított önkéntes cselekedetei a keresztyén világnézet kereteibe illeszkednek bele. Az egyén fejlődése transcendens kapcsolatainak kultuszával lesz teljes. Azt jelenti ez az erkölcsiség szempontjából, hogy mindaz a jó cselekedet, amit az örök eszmények szolgálatában az erkölcsös ember szabad elhatározásból önként megvalósít, Isten dicsőségére kell, hogy szolgáljon. Az egyén számára a legfőbb eszmény az isteniúság gondolata, a közösség számára Isten országának *itt a földön* történő megvalósítása. Az ilyen hitrendszernek érzés és gondolatvilágában mozgó neveléssel éri el tetőpontját az ember belső fejlődése.

Ennek a fejlődésnek előmozdítása céljából a nevelés minden feladatáról, minden eszközéről és az eszközök alkalmazásának módjáról ki kell tenni, hogy minden végeredményében a keresztyén erkölcsi élet magasztos gondolatvilágába kapcsolódik bele. Ez a szellem nyomja rá bélyegét a tanulóotthon erkölcsi nevelésének minden legkisebb mozzanatára, ez hatja át a nevelés egész szellemét olyan mértékben, amennyire telítve van a nevelés megvalósítására hívatott nevelők lelke hittel és vallásos élményekkel.

Ez a szellem a tanulóotthon életének külső formájában is érvényesül. Állandó vallásos szokások szolgálnak a tanulóotthon életszínvonalának emelésére. Minden nap áhítattal kezdjük és áhítattal fejezzük be a napi munkát. Vigyázni kell azonban, hogy ezek az áhítatok annyira gépiessé ne váljanak, hogy ne szabályozzák az életszokásokat. Éppen ezért az áhítatban minden növendék cselekvőleg vesz részt a közös éneklésben, a bibliaolvasást és imádkozást is minden nap más tanuló végzi. Étkezés imával kezdődik és végződik. „Amelyik ház istentiszteleti cselekményekkel templommá van avatva, ott az életszínvonal nem válhatik alrendűvé. Ha étkezés előtt, vagy után imádkozunk, vagy keresztet vetünk, táplálkozásunk aligha válik torkoskodássá; ha ajkainkat csak az imént nyitottuk

imára, azon nem igen fog a következő órában szitok vagy káromlás elhangzani; ha kezeinket imára szoktuk összekulcsolni, nehezen emelkedik fel ütlegelésre.” (Mitrovics.) (21:258.).

Valóban nagy jelentősége van annak, ha a tanulóotthon istentiszteleti cselekmények színhelyévé válik. Bensőséges összeolvadást és a hit által Istenhez való felemelkedést jelentenek a tanulók számára a hét végén tartott ifjúsági bibliakörök. Más ezeknek a hatásuk, mint a templomi istentiszteleteknek, vagy a vallásóráknak, a bensőséges jellegük, építő erejük különösen fokozódik azáltal, hogy az igehirdetést nem egyszer maguk a tanulók végzik a tanárok jelenlétében. Nagy jelentősége van annak, ha egy tanulótárs a nyilvánosság előtt tesz bizonyosságot hitéről, Istenhez való kapcsolatáról, vallási élményeiről. Ezt azonban csak ritkán és csak önként vállalkozók tehetik meg, nehogy a vallásosság farizeuskodássá váljék.

A legfontosabb azonban az, hogy a tanulóotthon életének minden mozzanatán érezzék meg az a törekvés, hogy végeredményben minden Isten dicsőségére történik. Ha valóban Isten fiának tekintünk minden növendéket a tanulóotthonban, akkor senki sem válik eszközzé, hanem mindenki cél lesz, és sem a nevelők, sem a tanulótársak nem fogják magukat másokkal szemben olyan cselekedetre ragadtatni, mely leala” csonyít, mely Isten fiaihoz méltatlan.

VII.

Az erkölcsi nevelés nehézségei.

A tanulóotthoni erkölcsi nevelésről szólva meg kell említenünk azokat az akadályokat, melyeken a nevelők legjobb szándéka nem egyszer hajótörést szenved. Ezek a gyermekek, a tanulók rossz hajlamai, bűnözésre irányuló törekvései. A tanulóotthon a növendékek társadalmának kisebb nagyobb közössége, az élet sokfélesége, annak hibáival együtt. Sokféle növendék kerül egy ilyen közösségben össze, különböző hajlamúak, különböző nevelésűek. Különböző hatást gyakorolnak egymásra, s ebből nem egyszer igen kedvezőtlen eredmények adódnak. Még aránylag gondosan vezetett tanulóotthonokban is elég gyakran előfordulnak lopások, kocsalmazások, kilengések a nemi élet terén. Súlyos problémái ezek a jelenségek a tanulóotthoni erkölcsi nevelésnek, s a megoldásukra alig találunk

valamelyes komoly tapasztalaton alapuló utasítást. Hallgatni szoktak róla, mintha az a tanulóotthon szégyene volna, hogy előfordult. Pedig előfordul minden tanulóotthonban. Nagyobb baj, ha elhallgatják, esetleg nem is tesznek ellene, s a baj úgy elhatalmasodik, hogy rányomja bélyegét az egész ifjúságra. Azt a megoldást is szokták választani, hogy akire valamelyes erkölcsi törvénybe ütköző súlyosabb cselekedet rábizonyul, azt, mint mételyt egyszerűen eltávolítják. Ezt az álláspontot két szempont igazolja. A közösségnek példát kell statuálni, az egyént pedig nem tarthatják tovább a tanulóotthonban, mely nem javítóintézet, hanem nevelőintézet. Az ilyen esetek tanulóiból nyer a közösség, de ugyanakkor elvesz az egyén. Nem egyszer félbemarad az így eltávolított növendék tanulmánya, a csalódott szülők más pályára adják a megtévedt gyermeket, ahol az szépen megindul a lejtőn lefelé.

Ha valóban érzi a nevelés minden gyermekért a felelősséget, nem nyugodhatik meg az ilyen megoldásban. Csak a végső eset lehet az, hogy a növendéket eltávolítják. Ebbe csak akkor nyugodhatnak bele a nevelők, ha a gyermek megmentésére minden tudásukat felhasználták, s a gyermek minden jószándékú törekvésüknek ellenére is visszaesik ismételten a bűnbe. Előbb azonban a nevelőnek végig kell próbálni a megtévedt növendék megmentése érdekében mindazokét az eszközöket, amelyekről valamelyes eredményt remélhet.

Melyek azok? A nemi élet helyes irányításának eszközéről már az erkölcsi nevelés egyik legfontosabb eszközének, az oktatás tárgyalásánál szólottunk. Most csak általánosságban szóljunk arról, hogy milyen álláspontra helyezkedjék a nevelés a tanulóotthonokban tapasztalható erkölcsi vétségek, bűnök elkövetőivel szemben, s hol lehetne, miben lehetne ezeknek a bajoknak a kiküszöbölésére az eszközt megtalálni?

Kétségtelenül akkor járunk el helyesen, ha ezeknek a bajoknak okát kutatjuk ki, mert azok ismeretének birtokában módunkban áll igen sok bajt megelőzni. Azután pedig azt kell eldönteni, hogy mit kell a megtévedt tanulóval tenni? Hogyan kell tettét megítélni, hogy abból a közösségnek is, az egyénnek is haszna származzék?

Ha a bajok okát kutatjuk, be kell hatolnunk az ifjú lélek legmélyére. Itt is különböző okokat találunk. Néha a kisiklás oka homályosan érzett vetélkedés egy kiválóbb pajtással,

máskor bosszúvágy, néha szabadságvágy, néha erotikus, vagy sexualis felhevülés. Azt sem szoktuk meggondolni, hogy életmódunk és példaadásunk rengeteg veszélyt rejt a növendékek számára. Ha az ifjú azt érzi, hogy különbség van a között, amit a társadalom az ifjútól kíván és a között, amit a társadalom maga is megvalósít, ha azt látja a növendék, hogy az emberek olyat követelnek másoktól, amit maguk nem tesznek és nem ismernek el kötelezőnek magukra nézve, akkor az ifjú hite meginog az erkölcsiségben, szakadék támad a lelkében, az életet képmutatásnak, hazugságnak minősíti. Különösen félelmetes ez a felfedezés akkor, ha ezt az ifjú nem idegeneken, hanem közvetlen környezetének tagjain, esetleg szülein tapasztalja. Az ilyen felfedezésnek az ifjúra kétféle hatása lehet. Vagy eldobja magától az erkölcsöt, mint gyermekeknek szánt ijesztőt, vagy még jobban beletemetkezik belső ideális világába.

Egy másik igen fontos motívum is van, amely igen sok vétségnek a mélyén feltalálható: az öröm keresése. Az ifjú ember nem tud, nem akar lemondani az élet öröméről és azt nem egyszer helytelen úton, téves értelmezésben keresi.

A megtévedésnek leggyakoribb oka azonban az önzés, mely mellőzöttség, reménytelenség érzését szokta az ifjú lelkében felkelteni. Ez ellentmondásként hat, pedig az önző gyermek az, aki több figyelmet, megértést igényel környezetétől, s néha ennek hiányában letér a becsület útjáról, csakhogy a figyelmet magára vonja. Az ilyen gyermek túlkevésre becsüli magát és az erejét, s úgy érzi, hogy társaival szemben hátrányos helyzetben van. Ezzel szemben erős a becsvágya, de az erőfeszítés öröme hamar elbágyad benne, s tévutakra téved. De mindamellettt arra törekszik, hogy legalább a látszatát megmentse az érvényesülésnek. Lassankint a rossz tapasztalatok és a megfogyatkozott bátorság arra vezetik, hogy közösségi tevékenysége területét és érzelmi életét a saját érdekeire szűkítse össze. Így az ilyen növendék megrendítően elárvulva áll szemben környezetével. Az első balsiker elegendő ahhoz, hogy feladata elől meghátráljon.

Azt sem kell gondolnunk, hogy az idegen tulajdon elsajátítása az ifjúnál csak a pillanat műve. Ez igen ritkán fordul elő. Az ilyen tett mögött sokáig leküzdött vágy lappang, amely az erős kísértés következtében áttörte a korlátokat, s a belső

világ győzedelmeskedik a külső törvények felett. Az ilyen tett már teljesen az értékelésen dől el.

A kisiklások ilyenmű okának ismerete már kezünkbe is adja a megmentésnek, a visszatérítésnek eszközeit. Annak a tudata, hogy sok íjút a íelnötteknek, a környezetének r JSSZ példája késztet arra, hogy eldobja magától az erkölcsöt, mint csak a gyermekeknek szánt ijesztőt, feltétlen arra a komoly elhatározásra kell, hogy juttasson mindenkit, aki a gyermek környezetében él és érte felelős, hogy életével, tetteivel mindenkor az erkölcsi ideáloknak való hódolatra, szolgálatra adja a legjobb példát. Állandóan ott kell élni mindenki lelkében annak a tudatnak, hogy szellemiségének feláldozásával egy-egy méltatlan cselekedetben nem csak önmagát aljasítsa le, hanem rombolást végezhet mindazokban, akik tetteiről és azok benső indítékairól akár közvetlenül, akár közvetve tudomást szereznek. A rossz példa elkerülése így sok vétségnek elejéi veheti, s hatása nélkül sok ifjú megtarthatja az erkölcsiségbe vetett hitét.

Akiknél a bűnbeesés motívuma az öröm keresése, azokat a meggyőzéssel lehet visszatéríteni, hogy az élet nem az élvezetért van, hanem magasztos kötelességek sorozata. Meg kell velük azt is éreztetni, hogy olcsó, múló örömnél magasabb, tisztább, nemesebb örömök is vannak, melyek a jól végzett munka és a jó cselekedet nyomán fakadnak a lélekben. Ezt azonban nem annyira a szóból értik meg, mint inkább a tapasztalatból tanulják meg. Alkalmat kell adni nekik erre.

Amelyik ifjú látszólag ok nélkül, mintegy második Én-jének engedelmességgel követi el a vétséget, azt főleg értelmi úton, de lehetőleg minden eszközzel ahhoz kell segíteni, hogy a benne élő sok Én egy személyi egységgé olvadjon, amelyek fölött nemesebb felfogása úgynevezett jobbik Én-je győzedelmeskedik. Szellemi méltóságának feléberendelését, erkölcsi értékelésének tudatosítását jelenti ez. Szellemi úton kell a kísértéssel szemben gátlást támasztani, ugyanakkor a magasabb szempontok megismertetésével fel kell költeni az ifjúban a nemesedési vágyat, ami őt hozzásegíti jobbik Énjének diadalához.

A legnehezebb feladat a bizalmát vesztett, túlérzékeny gyermekeknek a megmentése. A legfontosabb, hogy a tanulóotthonban fogyatékoságérzésüktől szabaduljanak meg, érezzék a nevelők bánásmódján, hogy őket megbízható, becsületes

embereknek tartják. Az előlegezett bizalom sok esetben visszatartja őket az egyébként bekövetkezendő ballépésektől. Fontos továbbá, hogy megkapják a tanulóotthonban azt a szeretetet, aminek addig hiányát érezték, s ami őket környezetükkel szemben bizalmatlanná tette. Ha pedig valamely munkájukkal, vagy magatartásukkal eredményt érnek el, nem kell sajnálni tőlük az elismerést, hogy további kitartásukat, munkakedvüket fokozzuk. Ügyelni kell arra is, hogy az ilyen gyermeket a társak jóindulattal, szeretettel és megértéssel fogadják körükbe, mert akkor ők is igyekeznek visszatérni abba a közösségbe, melyből elhagyatottságuk révén elvadultak. Sokat jelent az is, ha egészséges életmódban, elegendő pihenésben, sportban, valamint szellemi szórakozásban részesülnek a tanulóotthon gondoskodása révén, de mindennél fontosabb az a bensőséges lelki kapcsolat, amely a szeretet által embert emberhez kapcsol, s amelyet az evangélium szelleme hat át. Amiként Krisztus hajolt le a betegekhez és bűnösökhöz mondván, hogy nem az egészségeseknek van szükségük orvosra, hanem a betegeknek, úgy kell a nevelőknek is megtartani, felemelni és visszatéríteni a szeretet szavával a megtévedt gyermeket. A nevelői szeretet nagyságát a lehajlás íve méri. Minél nagyobb az valakiben, annál mélyebbre tud elesett társáért lehajolni. Isten képmását kell látnunk minden gyermekben, még akkor is, ha azt a képmást egyelőre a bűn elhomályosítja. Ezért nem szabad az eltávolítás ridegségével feladni egy emberi sorsot, hanem megmentéséért minden lehető meg kell tenni. Természetesen mégis el kell távolítani a többi érdekében az olyan gyermeket, akire az előlegezett bizalom, a jóság és a szeretet nem bírnak olyan hatást gyakorolni, hogy őket a tanuló erkölcsi közösségébe visszatérítsék. Ezek már olyan súlyosabb esetek lehetnek, hogy javítóintézeti, vagy pedagógiai intézeti nevelést igényelhetnek.

VIII.

Néhány példa egy tanulóotthon erkölcsi nevelésének eredményeiből.

Több ízben lopás történt az egyik hálóteremben. Mindig pénz vészett el. Kitudódott, hogy a tettes egy jobb családból való 15 éves ifjú, aki az ilyen módon szerzett pénzt olcsó

élvezetekre költötte. A tanári testület a gyermek eltávolítása mellett döntött. Értesítették is a gyermek édesapját a határozatról. Amikor az apa a tanulóotthon igazgatója előtt megjelent, elmondotta, hogy nem csodálkozik gyermeke romlottságán. Az ország délnyugati részében olyan községben nőtt fel a gyermek, ahol a gazdag szülők egyetlen gyermeke már 13, 14 éves korában lelopja az apja padlásáról a zsák búzát, hogy az árán élvezetet vásároljon magának. Azon a vidéken mindenki az élvezetért él, az élvezetet hajszoja, mert általános felfogás, hogy az élet az élvezetért van. Ezt látta, ezt tanulta a gyermek környezetében, ezt kereste újabb környezetében is, még a becsület árán is. A tanulóotthon igazgatója belátta, hogy a gyermek eltávolításával nem oldották meg nevelésének problémáját, sőt visszataszítják abba a környezetbe, amelyiknek hatása alatt fejlődött ki benne bűnös hajlama. Megértő atyai jósággal visszafogadta a gyermeket a tanulóotthonba. Sok bölcsességgel, türelemmel és szeretetteljes bánásmóddal eljuttatta a gyermeket addig a fokig, hogy az élet örömét ne az élvezetben, hanem a jól végzett munka sikerében keresse. Sokat kellett a gyermeknek tanulóársai előítéletétől és gyanúsításától szenvednie. Megtörtént, hogy rosszindulatú tanulóársa saját lopásának gyanúját mindenképpen arra a gyermekre igyekezett terelni, akire az ilyen tett már a múltban is rábizonyult. Ez nagyon megrendítette a javulni szándékozó ifjút. Ez a gyanúsítás jobban fájt neki, mint az az eset, amikor az elkövetett tett rábizonyult. Kevésen múlt, hogy végleg elveszítse a hitét s előbbi romlott állapotába visszasüllyedjen. Csak az igazgató és a nevelők céltudatos szigorúsága egyrészt, másrészt a gyanúsított gyermekkel szemben tanúsított jószág tudta a válságon átsegíteni. El kellett régi környezetétől különíteni, új környezetbe tenni, arról kellett gondoskodni, hogy senki se merje még a gyanú leghalványabb árnyékával sem felszakítani lelkének lassan heggedő sebet.

Kellett valami mentség a gyermek számára, amibe kapaszkodva felemelkedett, ami társai fölé emelte. Elég jó fizikuma volt. Sikerült felkelteni érdeklődését a torna iránt. Az első eredmények annyira fellelkesítették, hogy mindinkább ehhez menekült, s nemsokára az iskola legjobb tornásza lett. A tanulásban is megjött az eredmény, ami meghozta társai megbecsülését is. Elfelejtették régi ballépését, s tisztelettel fogadták

körükbe. Ez erőt adott neki a további küzdelemhez, s megszilárdította a becsületes munka boldogító erejébe vetett hitét. Sikeresen elvégezte tanulmányait, a Testnevelési Főiskolára került, s bizonyára igen derék tornatanár válik belőle.

2.

Túlságosan jószívű anya egyetlen gyermeke 16 éves korában kerül a tanulóotthonba. Addig a szülői házban nevelkedett. Anyja végtelenül szerette, minden kívánságát teljesítette, mulasztásait a szigorú apa előtt eltitkolta: vagyis kényeztette. A gyermek végtelenül lusta, munkakerülő. Még 14 éves korában inasgyerekekkel együtt járt konfirmációi előkészítőre, s az egyik óra után egy hentesinas elvitte nyilvános házba. Attól kezdve ez volt legfőbb gondja. Meg sem ismerhette az élet nemesebb oldalát, hajszolta az élvezetet, elnyűtt, kiábrándult ifjú lett. Senki sem tudott rá hatást gyakorolni, mert belsőleg nem vonzódott senkihez. Zárkózott, visszavonult volt a tanulóotthonban, mint aki az élet lényegét felismerte, s ebben nem akarta magát zavartatni. A tanulást csak színlelte, szabad idejét pénzen vett örömeiben töltötte. Az iskolában minden tárgyból megbukott. A szülei által iskolai költségek fedezetére küldött nagyobb összegben vigasztalódott, de mindig nagyobb sivárságra ébredt. Vizsga után nem mert hazamenni. Öngyilkosságon gondolkozott, de ehhez is gyáva volt. Aki eddig minden segítő kezet eldobott magától, minden feléje közeledő embert cinikusan megmosolygott, aki az élvezetektől őt visszatartani akaró komoly intelmekben nagyképű irigységet látott, az most a tehetetlenség mély pontján mégis megfogta az egyik nevelő feléje nyújtott kezét. Elmondta, hogy mindig a szeretetre vágyott, mert anyja ehhez túlságosan is hozzászoktatta. A tanulóotthon komoly fegyelmezett életében szeretetlenséget, ridegséget látott, a munkától iszonyodott, a pénzen szeretetet akart venni, de züllött állapotában végtelenül megveti magát, viszont nem tudja, hogyan emelkedhetik fel.

Sikerült vele beláttatni, hogy az igazi szeretet az életre, a küzdelemre nevel, nem pedig elpuhít. Megértette, hogy a tanulóotthon komoly, fegyelmezett életében több, nemesebb szeretet van, mint anyja elpuhító gyöngeségében. Mivel önmagán tapasztalta, hogy aki élvezetet hajszol, kint és gyötrelmet talál, kezdte sejteni, hogy a jól végzett munka sikere

tisztább, nemesebb örömet okoz a léleknek. Belátta, hogy társai megbecsülését lelkében szunnyadó erők kifejtésével szeretheti meg magának.

Szerencsére van egy vonás a lelkében, amelyen keresztül megmenthető. Ez a művészet iránti rajongás. Nagyon szereti a zenét, a képzőművészeti alkotásokat, s maga is tehetséges rajzoló így nem volt nehéz felkelteni a vágyat a lelkében, hogy festőművész legyen. Mindig jobban és jobban rajzol és a műalkotások szemlélete mindinkább fokozza benne azt az elhatározást, hogy életét a művészetnek szentelje. Ennek a célnak érdekében nagyfokú lustaságát is legyőzi és a tanulásban is ér el annyi eredményt, hogy a vizsgáit mégis leteszi, s átvérgődik az egyes osztályokon.

Legnagyobb nehézséget nemi életének szabályozása jelent. Hiányzik lelkéből a személyes szerelmi élet, s helyette a személytelen nemi érintkezés az uralkodó. Fokozódott ezen a téren is ellenállóképessége, de nagy aggodalomra ad okot, hogy nem él a lelkében a női eszmény iránti rajongás. Már 20 éves és még nem volt szerelmes. Ennek oka mindenestre elsősorban nemi életének szerencsétlen iránya; olyan oldaláról ismerte meg a nőt, hogy nem hisz a női eszményben. Pedig ezt az ifjút egy nagy tiszta szerelem menthetné meg. Anélkül sem egyéni élete nem lesz tiszta és teljes, sem művészete tökéletes. A tanulóotthoni nevelés sokat változtatott ezen az ifjún. Kiemelte a munkakerülés és élvezethajszolás züllött fertőjéből. Ráeszméltette tehetségére, felkeltette benne a vágyat egy magasztos életideál iránt; ennek elérése érdekében fokozza állandóan munkakedvét; arról is gondoskodik, hogy olyan társaságba jusson, ahol alkalma nyílik a női lélek szépségének, gazdagságának s a női erényeknek a meglátására. Talán ez is eredményre vezet.

3.

Egyszerű, de értelmes szülők önző gyermeke. Vezérszerpre tör, szadista hajlammal. A közösség érdekeit, szempontjait nem méltányolja. „Nem akarok közösségi bárány lenni”, a jelszava. Jó tanuló, jó tornász; ha akar, tud mindenben első lenni, de durva, brutális. Az érzéki énség fokán állva fegyelmezetlen, nem rendelkezik önuralommal. Osztálytársát egy goromba szóért leüti, hogy az elájul. A tanulóotthon rend-

szabályait megtartani nem akarja, mert az neki egyénileg kényelmetlen. Azzal semmit sem törődik, hogy ezzel környezete nyugodt életét veszélyezteti. Mindenütt, mindenben csak magát látja, brutalitásaiért elszenvedett büntetéseiben csak személyes sérelmet lát. Túltengő egyéniség, aki csak uralkodni akar környezetén, anélkül, hogy engedelmeskedni tudna. Környezete elégedetlen magatartásával és sok panasz van ellene. Apja a panaszok hallatára arra kéri a tanulóotthon igazgatóját, hogy ha gyermeke a szép szóra nem hallgat és a tanulók közösségébe beilleszkedni nem tud, távolítsa el mint kártékony metelyt. A tanulóotthon azonban nem lenne nevelőintézmény, ha erőfeszítés nélkül elejtene embersorsokat, s éppen azokat zárná ki közösségéből, akik csak itt lehetnek azzá, amivé lenniök kell: becsületos, hasznos emberekké.

Könnyen meg lehet találni magatartásának lelki rugóit. Az egész viselkedésnek legfőbb lelki mozgatója az érvényesülési ösztön, amely erősebb életérzésű ifjában nagyobb lendülettel tör utat magának. Van ebben az élménykomplexumban jó adag önfejűség, elismerésre törekvés, becsületérzés, befolyásra és uralomra törekvés, harci ösztön, szabadságvágy és végeredményében önmegbecsülés szándéka. Az egész magatartás lényege az, hogy ez az ifjú hatni akar a környezetére, nem csak mindig hatást elfogadni. Mivel azonban nem találja meg ennek a helyes útját, nem találja meg egyelőre érvényesülésének terét, ezért hivatásos tagadó lesz. Tagadja, azt, ami mint kötelező erkölcsi erő környezetében reá hat. Tagadja a közösségi gondolat szentségét, mert azt vallja környezete; tagadja a közösség életét szabályozó rend szükségességét, mert ennek megvalósításában nem tud cselekvőleg részt venni.

Pedig csak egy ügyes fogás, egy lökés kell hozzá és a „nem akarok közösségi bárány lenni” jelszót hangoztató ifjú igen egyszerűen egy nagy elismerést kivívó, igen hasznos munkát teljesítő önkéntes ifjúsági munkaszolgálat vezetője lesz. Íme az alkalom az érvényesülésre; a vezető szerephez való jutás gondolata az eddig hangoztatott elvet is elfeledteti. Hatalmas lendülettel állt bele a munkába és társaiból is a legjobb teljesítményt csiholta ki.

Szadista hajlamú, brutális, mert társát egy goromba szóért leütötte. Valóban nagy durvaság, s nem szabad engedni, hogy az ilyen brutalitás szokásává váljék. De korának lelki vonásai-

ból ez is megmagyarázható. Az érvényesülési törekvésével a becsületérzés párosult itt, amely bizonyos harci ösztönök komplexumával van összefüggésben, e mögött lappang az erőfölösleg, vagy túlságos erő érzése, mely az ifjút sértett önérzetében hirtelen tette ragadja.

Az egész magatartás azzal magyarázható, hogy az ifjú érzi magasabb rendeltetését, de látja, hogy környezete nem juttatja állandó szerephez, nem veszi komolyan, ezért átcsap a tagadás síkjára, itt ünnepli győzelmeit és legalább is ezáltal az ellenmondás, a tagadás csiklandó érzését szerzi meg magának.

Aki azonban megérti az ifjút, tudja, hogy ezekben az években elkerülhetetlen az összeütközés a környezettel, de más ez, mint pusztá gonoszság, vagy megátalkodottság. Minél erősebb az ifjú életérzése, annál hevesebb összeütközések adódhatnak ebből, de kellő hozzáértéssel a legjobbat lehet ebből kihozni.

Az ifjú a renddel szemben tanúsított fegyelmezetlen magatartása következtében elveszti díjkedvezményeit. Ez apjára jelentene nagyobb megterheltetést. De önbecsülése és becsületérzése nem engedi, hogy hibájáért apja bűnhődjék. Tanítványokat vállal, s kárpótolja apját az okozott veszteségért. Így jut lelkében a becsületérzés a legfinomabb erkölcsi önfegyelmező szerephez. A vállalt munka pedig teret nyújt az ifjúnak erőfölöslege egy részének levezetéséhez, másrészt értékének megmutatásához, vagyis az érvényesüléshez.

Más tere is nyílik az önérvényesítésnek a társak körében. Tanítója, pártfogója lesz a kisebbeknek; így a brutális, önző egyén lassankint átalakul és a közösség fegyelmezett vezetője lesz. Tanulmányi, sportolási, szellemi és tornaversenyeken elért eredményeinél fogva pedig példaképül áll a tanuló társak előtt. Brutális volt, mert nem találta meg erőfölöslegének a levezetéséhez a helyes utat; önző volt, mert nem nyílt neki tér a közösségben az érvényesüléshez: meg kellett neki mutatni az igazi ifjú élet útját, hogy azzá lehessen, amire igazán vágyott: ifjúvá, akin mindenkinek tekintete örömmel és boldog büszkeséggel függ.

IX.

A tanulóotthon szerepe az erkölcsi nevelésben.

Ha összegezni próbáljuk az eddig elmondottakat, meglátjuk azt a fontos szerepet, amelyet a tanulóotthon az erkölcsi nevelés terén betölt. Láttuk, hogy a tanulóotthon az iskola nevelésének szerves kiegészítője, de ugyanakkor a család helyettesítője. Vagyis végzi az erkölcsi nevelésből azokat a feladatokat, melyeket az iskola nem tud megvalósítani, ellenben a tanulóotthonnak sajátos helyzeténél fogva több módja van arra, továbbá helyettesíti a családi nevelést. Végzi a család legfontosabb erkölcsi nevelési feladatát: a jellemfejlesztést, a a gyermeknek az élet küzdelmeire, feladataira való előkészítését. Ugyanakkor a családi otthon melegségét s bensőségét igyekszik emelkedett szellemével és szeretetteljes bánásmódjával kárpótolni.

Azt is láttuk, hogy a tanulóotthon legfőbb nevelési feladatának a növendékek erkölcsiségének kifejlesztését tekinti, tehát munkájával az erkölcsi nevelésnek, s ezáltal elsősorban a nemzeti társadalomnak tesz igen nagy szolgálatot. Ennek a nevelési feladatnak a megvalósítása érdekében állandóan alkalmazza az oktatás, a szoktatás, a felügyelet, a példa, a jutalmazás és büntetés eszközeit. Az eszközök alkalmazását pedig olyan módon és olyan szellemben végzi, hogy azok a legteljesebb mértékben hozzásegítsenek a nevelési célnak, a nemzeti társadalom szolgálatában álló vallás-erkölcsi személyiségnek a megközelítéséhez. Ahol ezt a munkát hívatásszereptől áthatott, pozitív nevelői alapon álló céltudatos szakképzett egyéniségek végzik, olyanok, akikben a tudományos képzettséghez kellő cselekvő energia is párosul, ott az erkölcsi nevelésnek megvan a maga örömdetes eredménye és a tanulóotthon valóban azzá lesz, amivé lennie kell: nevelői központtá. Nem lehet és nem szabad a tanulóotthont élelmezési magánvállalkozásnak tekinteni, hanem olyan intézménynek, melynek, éltető lelke a legtisztább erkölcsi alapokon álló nevelői ideálok megvalósítására törekszik. Amiként a családnak legfőbb nevelési feladata a gyermeket a társadalmi közösség hasznos, erkölcsös tagjává tenni, ugyanígy kell ezt a munkát a családot helyettesítő tanulóotthonnak végeznie. Sok családban azonban nem látják tisztán a nevelés célját, nem érzik a gyermekkel

szemben a kötelességet és nem is rendelkeznek ehhez a munkához megfelelő tudással. Ezzel szemben a tanulóotthon munkája céltudatos, melyet hivatásuk magaslatán álló szakképzett nevelők végeznek, így érthető, hogy sok esetben az eredmények is messze felülmúlják a családi nevelés eredményeit. Nevelői szempontból még akkor is eredménnyel dolgozhat a tanulóotthon, ha nem talál munkájában a család részéről támogatást. Az állandó céltudatos hatások, melyek az ifjakat a tanulóotthonban eltöltött évek alatt érik, mély és tartós nyomot hagynak lelkükben. Ha az itt szerzett szellemi és erkölcsi értékek nem is nyilatkoznak közvetlenül cselekvőleg az ifjú egyéniségében, amíg a tanulóotthon kötelékében él, megmaradnak lelkében mint szunnyadó erők, igazság-tudatok, amelyek akkor érvényesülnek a cselekvések irányításában, amikor az ifjú emberré vált és önállóan irányíthatja élete munkáját és emberi hivatását.

Így lesz a tanulóotthon az iskolával karöltve olyan nevelői központ, ahol a család is megláthatja a nevelés céltudatos irányítását, s ahonnan nevelői vezetést és segítséget nyerhet.

Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a tanulóotthon csak abban az esetben válhatik az erkölcsi nevelésnek ilyen fontos középpontjává, ha benne a nevelő munkát arra hivatottak végzik. Hogy ez nem mindenütt így van, bizonyosága, hogy csak kevés tanulóotthon tudja nevelési munkájának pozitív eredményét felmutatni. Általában a tanulóotthonok fenntartói igen lekicsinylik az ott végzett nevelői munka értékét és nem nevelnek a tanulóotthonok számára állandóan nevelőtestületet. Nem kívánnak a tanulóotthonok nevelőitől, sőt néha még vezetőitől sem kiváló nevelői tulajdonságokat. A nevelés nehéz és felelősségteljes munkáját főként fiatal, kezdő, minden gyakorlat nélküli erőkre bízzák, akik a bennlakó nevelői állást átmenetnek, kényszerhelyzetnek tekintik arra az időre, míg jobb álláshoz jutnak. Ahol pedig nem szándékszik az ember hosszabb ideig maradni, ott nem igyekszik olyan munkát végezni, mellyel ottmaradását hosszú időre biztosíthatná. Már pedig hivatás nélküli, szakszerűen eléggé ki nem képzett nevelőtestülettel a tanulóotthoni nevelés csak passzív felügyeletből és forma szerinti fegyelmezésből állhat. A nevelői munka a legbonyolultabb tudomány és művészet, melyet kitanulni nem is lehet, ahhoz lélek, hivatásérzet és szeretet kell. Olyanokat kell

a tanulóotthoni neveléssel megbízni, akikben ez megvan, s akik ezt a munkát tudják önfeláldozással, odaadással végezni, akkor ezeknek a munkája nyomán áldás fakad. Ezeknek munkahelyei, a tanulóotthonok a tiszta erkölcs kútforrásai, nevelői szigetei lesznek, ahonnan a jellem következetes erejével, az erkölcsi ideálok szolgálatára elszánt lélekkel kerülnek ki a boldogabb jövőendő erősebb, tisztább, nemesebb családapái és családanyái, végezni az építés istenáldotta munkáját.

I R O D A L O M .

1. A. Binet: Az iskolásgyermek lélektana. Ford.: Dienes Valéria. Budapest, 1916.
2. Dr. Batiz Dénes: Egészséges élet Budapest, 1929.
3. Dr. Batiz Dénes: Érdemes-e?
4. Dr. Brehmer P.: Sexuelle Erziehung im Lehrerseminar.' Leipzig, 1927.
5. Böhm—Tankó: Lélektan.
6. Fónyad Dezső: Az ifjúság örök sebe. Mezőtúr, é. n.
7. Garai József: Az erkölcsi nevelés alapelvei Montessori rendszerében. Szeged, 1938.
8. Hoffmann Walter: Jugend und Recht.
9. Hoffmann Walter: Die Reifezeit. Leipzig, 1922.
10. Dr. Illyés Endre: A diákszerelem vallásos és erkölcsi elemei. Prot. Tanügyi Szemle. 1932. VI. 10.
11. Imre Sándor: Neveléstan Budapest, 1928.'
12. Imre Sándor: A családi nevelés főkérdései. Budapest, 1931.
13. Kant: Kritik der prektischen Vernunft.
14. Kornis Gyula: A lelki élet Budapest, 1918-20.
15. Lederer A.: A példaadás módszere. Budapest, 1877.
16. Makkai Sándor: A lélek élete és javai. Kolozsvár, 1922.
17. Makkai Sándor: A kérdező jövőendő. Az élet kérdezett. Budapest, 1935.
18. Makkai Sándor: Tudománnyal és fegyverrel. Arte et marte. Debrecen, 1939.
19. Mársits Rozina: Az internátusokról. Magyar Pedagógia, 1918.

20. Mitrovics Gyula: Az egyéni nevelés főbb szempontjai. Debrecen, 1917.
21. Mitrovics Gyula: A neveléstudomány alapvonalai Debrecen, 1933.
22. Nagy József: A filozófia kis tükre.
23. Nagy József: Az ethika alapelvei.
24. Nietzsche Friedrich: Zaratustra. I,
25. Dr. Naegele Oltó: A rosszraajló gyermek. Ford: Szabó Lőrinc, Budapest, 1935
26. Payot: Az akarat nevelése. Ford: Weszely Ödön. Bpest, 1926.
27. Rousseu: Emil 1762.
28. Ranschburg P.: Az emberi elme. Budapest, 1923.
29. Szántó Károly: A szokás lélektana és pedagógiája. Szeged, 1938.
30. Schneller István: Paedagógiai dolgozatok. 1900- 1910.
31. Stuhlmann Patrik: Az internátusi nevelés kérdései. Magyar Paedagógia. 1934.
32. Spranger Eduard: Az ifjúkor lélektana. Ford.; Nagy Miklós és Péter Zoltán. Mezőtúr, 1929.
33. Szabó Zoltán: Az ifjúkor lélektana és az ifjúság lelkigondozása. Debrecen, 1932.
34. Tóth Tihamér: Tiszta férfiuság. Budapest.
35. Várkonyi Hildebrand: Bevezetés a neveléslélektanba. Budapest, 1937.
36. Weszely Ödön: A korszerű nevelés alapelvei. Budapest, 1935.
37. Weszely Ödön: A modern pedagógia útjain. Budapest, 1910.

TARTALOM.

I. A nevelés fogalma; az erkölcsi nevelés szükségessége...	3
II. A tanulóotthon	8
III. Az erkölcsi nevelés célja	13
IV. Az erkölcsi nevelés feladatai a tanulóotthonban.....	17
V. Az erkölcsi nevelés eszközei a tanulóotthonban.....	20
VI. A tanulóotthon szelleme	44
VII. Az erkölcsi nevelés nehézségei	50
VIII. Néhány példa egy tanulóotthon erkölcsi nevelésének eredményeiből	54
IX. A tanulóotthon szerepe az erkölcsi nevelésben.....	60